

Mykolo Römerio 120-osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

8

Asmuo: tarp tautos ir valstybės

VILNIUS

 Mokslo ir enciklopedijų leidykla 1996

UDK 947.45.052

Li-191

Redakcinė kolegija:

Antanas Kulakauskas

Česlovas Laurinavičius

Raimundas Lopata

Rimantas Miknys

Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)

Vladas Sirutavičius

Giedrius Subačius

Antanas Tyla

Sudarytojai:

Egidijus Motieka

Rimantas Miknys

Raimundas Lopata

Recenzavo:

hum. m. dr. *Zigmantas Kiaupa*

hum. m. dr. *Elmantas Meilus*

Leidinių parengti talkino

Darius Staliūnas

Knygos leidimą parėmė:

Lietuvos kultūros ministerija

Lietuvos istorijos institutas

Atviros Lietuvos fondas

© Lietuvių Atgimimo
istorijos studijos, 1996

© Lietuvos istorijos
institutas, 1996

© Mokslo ir enciklopedijų
leidykla, 1996

ISSN 1392-0391

ISBN 5-420-01318-5

TURINYS

PRATARMĖ	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	9
<i>Giedrius Subačius</i> JURGIO AMBRAZIEJAUS PABRĖŽOS ŽEMAIČIŲ KALBA	10
<i>Rūta Čapaitė</i> JURGIO AMBRAZIEJAUS PABRĖŽOS, JUOZO BUTAVIČIAUS, SIMONO DAUKANTO BRAIŽAI IR CHARAKTERIAI	114
<i>Reda Griškaitė</i> ISTORINĖS SAVIMONĖS IŠTAKŲ IEŠKANT: TEODORAS NARBUTAS 1808–1809 METŲ RUSIJOS–ŠVEDIJOS KARE	143
<i>Zita Medišauskienė</i> ADOMAS HONORIJUS KIRKORAS: TARP LIETUVOS, LENKIJOS IR BALTARUSIJOS	168
<i>Reda Griškaitė</i> BARONAS VASILIJUS VON ROTKIRCHAS – LIETUVIŲ MITOLOGIJOS AUTORIUS	194
<i>Grigorijus Potašenko</i> ALEKSANDRAS HILFERDINGAS. SLAVOFILAI. LIETUVA	224
<i>Egidijus Motieka</i> JONAS BASANA VIČIUS: TARP TRADICINIO IR MODERNAUS VALSTYBINGUMO	239
<i>Vilma Žaltauskaitė</i> APIE LIETUVYBĖS IDĖJĄ KUNIGO JUOZO TUMO-VAIŽGANTO PAŽIŪROSE. IKI 1904 M.	248
<i>Saulius Pivoras</i> UTOPIJOS PILIETIS VYTAUTAS PUTNA	261

<i>Vladas Sirutavičius.</i> APIE „BLOGĄ LIETUVI“ JUOZAPĄ ALBINĄ HERBAČIAUSKĄ	271
<i>Darius Staliūnas</i> „TRUPUTĮ LENKAS, TRUPUTĮ VOKIETIS, TRUPUTĮ LIETUVIS, O VISŲ PIRMA KATALIKAS...“ Vilniaus vyskupas Edwardas von der Roppas tarp etninių, pilietinių ir konfesinių vertybių	291
<i>Rimantas Miknys</i> „SVAJONĖS IŠSIPILDYS, JEIGU BŪSIU NAUDINGAS LIETUVAI...“ Architekto Antano Vivulskio tautinės identifikacijos istorinis aspektas	300
<i>Alfred Erich Senn</i> ANTANAS VISKANTAS: A LITHUANIAN WITH POLISH FRIENDS	312
<i>Alfredas Erichas Sennas</i> ANTANAS VISKANTAS: LIETUVIS SU BIČIULIAIS LENKAIS	318
<i>Raimundas Lopata</i> „TIPAS APSKRITAI LABAI DAR ĮTARIAMAS, BET REIKALINGAS“ Baronas Friedrichas von der Roppas ir Lietuvos valstybingumo atkūrimo planai	321
<i>Česlovas Laurinavičius</i> GRAFAS ALFREDAS TIŠKEVIČIUS NAUJŲJŲ LAIKŲ LIETUVOS POLITIKOJE	351
<i>Giedrius Viliūnas</i> BAJORAS TARPUKARIO LIETUVOJE: FABIJONO NEVERAVIČIAUS GYVENIMAS IR KŪRYBA	365
II. PUBLIKACIJOS	385
ADOMO VARNO KORESPONDENCIJA (1904–1909 METAI) Parengė <i>Asta Giniūnienė</i>	386
SKANDALINGIEJI JUOZO GABRIO-PARŠAIČIO DARBAI Parengė <i>Alfonsas Eidintas</i>	407
OSOBA: MIĘDZY NARODEM A PAŃSTWEM. STRESZCZENIE	456
A PERSON BETWEEN THE NATION AND THE STATE. SUMMARY	470
PERSÖNLICHKEITEN: ZWISCHEN VOLK UND STAAT. ZUSAMMENFASSUNG	484
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	500
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	515
APIE AUTORIOUS	523

ISSN 1392-0391.
Lietuvių Atgimimo istorijos studijos. 1996.
T. 8.
Asmuo: tarp tautos ir valstybės.

Raimundas Lopata

„TIPAS APSKRITAI LABAI DAR ĮTARIAMAS, BET REIKALINGAS“

Baronas Friedrichas von der Roppas
ir Lietuvos valstybingumo atkūrimo planai

Barono Friedricho von der Roppo asmenybė ir veikla Pirmojo pasaulinio karo peripetijose susilaukė nevienareikšmio įvertinimo. Lenkų istorikai apibūdina jį kaip Pabaltijo demokratinių-liberalinių grupuočių atstovą, Sovietų Latvijos istorikai – kaip germanizatorių ir kolonizatorių „baronų“ šalininką¹. Lietuviams, nors ir kaip karštai Juozas Gabrys tikino, kad baronas esąs tikras tėvynės patriotas, Roppas lieka vokiečių agentas². Po šveicarų ir lietuvių kilmės amerikiečio Alfredo Ericho Senno bei prancūzų istoriko Eberhardo Demmo tyrimų nekelia abejonių barono bendradarbiavimo su Vokietijos užsienio reikalų ministerija faktas. Tačiau Sennui tokie Roppo ryšiai neatrodo problemiški, Demmas abejoja, ar jis buvo tik aklas Reicho specialiųjų žinybų įrankis³.

Straipsnyje verifikuojant aukščiau įvardytus teiginius mėginama įvertinti Roppo veiklą atkuriant Lietuvos valstybingumą.

¹ *Германская экспансия в центральной и восточной Европе*, Москва, 1965, c. 194; И. Кезберс, „Об остзейской пропаганде в Швеции (1914–1919)“, *Прибалтика и Германия*, Рига, 1983, c. 99.

² J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne: Faits, impressions, souvenirs 1907–1920*, Lausanne, 1920, p. 183; V. Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais*, Klaipėda, 1937, p. 132–133 ir kt.; A. Steponaitis, „Atsiminimai. 1914–1919“, *Lietuvių veikla Šveicarijoje Didžiojo karo metu*, Kaunas, 1940, p. 173.

³ E. Demm, „Friederich von der Ropp und die litauische Frage (1916–1919)“, *Sonderdruck aus der Zeitschrift für Ostforschung: Länder und Völker im östlichen Mitteleuropa*, 33. Jahrgang 1984, Heft 1, S. 16–56; A. E. Senn, *The Russian Revolution in Switzerland 1914–1917*, Madison, Wisconsin, 1971, p. 176–189.

* * *

Friedrichas von der Roppas gimė 1879 metų spalio 21 dieną Daudžgiriuose Pabaltijo vokiečio protestanto ir rusės pravoslavės iš Gurjevų giminės šeimoje. Tėvas, Rusijos generolas, nors ir rūpinosi dvaru bei savo valstiečių emancipacija, jaučiau jausdavosi aristokratų rate ir, priešingai broliui Edwardui von der Roppui, daugiausia laiko praleisdavo Vokietijoje ir Anglijoje lankydamas gausius giminaičius. Iki aštuonerių metų sūnų augino ir stačiatikių dvasia auklėjo motina. Sakoma, kad šiais vaikystės metais ne be lietuvių gimdyvės įtakos Friedrichas ne tik pramoko lietuviškai, bet ir aistringai pamilo savo gimtinę⁴. Tačiau netrukus atžalos ateitimi susirūpino tėvas ir išvežė sūnų į Vokietiją. Baigęs geologijos studijas Halės universitete ir tapęs diplomuotu kalnakasybos inžinieriumi, Roppas kurį laiką dirbo Konge. Užmegzti ryšiai su kolonistų sluoksniais ir pačiu Reicho kolonijų valstybės sekretoriumi Wilhelmu Solfu, gerai išmoktos vokiečių, prancūzų, anglų, lietuvių kalbos, inteligencija, aristokratiškos manieros atvėrė kelią ir diplomatinei karjerai. Etiopijoje Roppą, Vokietijos misijos šefą, sutinka pats imperatorius Menelikas II. Po Afrikos baronas keliauja į JAV ir Didžiąją Britaniją⁵. O Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse jį galima buvo išvysti Austrijoje-Vengrijoje, Karūnos Tarybos posėdyje, aktyviai remiantį ultimatumo Serbijai šalininkus⁶. Beje, neužmiršdavo Roppas ir Lietuvos, dažniausiai vasarą apsilankydavęs savo dvare Daudžgiriuose. Čia jį, ką tik vedusį Peterburgo Smolnio instituto auklėtinę, iš Livonijos kilusią p. Wilde-
mann, ir užklupo karas.

Per Peterburgą, Stokholmą pasiekęs Vokietiją, laivų kompanijos „Hamburgas–Amerika“ generalinio direktoriaus Alberto Ballino pavedimu išvyksta į Didžiąją Britaniją ir JAV. Sprendžiant iš memorandumų, kuriuose baronas nagrinėjo šių valstybių pasiruošimą karui ir separatinės taikos su Anglija sudarymo galimybes, kelionė anaipol nebuvo komercinio pobūdžio⁷. Ballinas, vieno iš stambių vokiečių koncernų savininkas, garsėjo ne tik savo ryšiais su žydu finansininkais, bet ir kaip asmuo, artimas Vilhelmui II. Ne mažiau įtakingas jis buvo Vilhelmštrasėje, jo „patarimais“ vadovaudavosi ir didelė patirtimi užsienio politikos dalykuose nepasižymintis kancleris Theobaldas Bethmannas-Hollwegas. Prieškariu vykdamas sėkmingas prekybines operacijas su Rusija, Anglija, JAV ir garsėjęs kaip Vokietijos–Didžiosios Britanijos suartėjimo šalininkas, karo metais Ballinas inspiravo ne vieną Reicho separatinių derybų su Antantės šali-

mis zondavimą. George W. F. Hallgarteno vaizdžiu apibūdinimu, tam tikrais laikotarpiais jo laivai vilkdavo buksyru visą Vokietijos imperiją ir jos politiką⁸.

Tiesioginių įrodymų, be paties Roppo prisipažinimų, apie tolesnį bendradarbiavimą su Ballinu neturime. Tačiau „lengvi“ kontaktai su aukščiausiais Reicho (ir ne tik jo) valdininkais, kariniais pareigūnais, pačiu kaizeriu vargu ar paaškinami vien tik priklausymu Užsienio reikalų ministerijos agentūrai. Gabrio pabrėžtinai akcentuojami Roppo „įtakingi tarptautiniai ryšiai“ leidžia tik spėlioti.

PAVERGTŪJŲ TAUTŲ LYGA

Reicho kariuomenės 1915 metų pergalės Rytuose suteikė naują aktinę aneksionistinei psychozei. Tik pavieniai vokiečių politikai (Mathias Erzbergeris, Adolfas Weberis, Robertas Keyserlingkas ir kiti), vadinamieji liberalieji imperialistai, siūlė priklausomų nuo Vokietijos satelitinių valstybių Vidurio ir Rytų Europoje sukūrimo projektus. Tiesa, reliatyvi „satelitiškumo“ sąvoka leido „priklausomumą“ traktuoti gana laisvai. Tačiau vis dėlto tai buvo opozicija aneksionistams, opozicija, kuria per perturbacijas su karine vadovybe rėmėsi imperinė valdžia.

1916 metų pradžioje po turnė anglosaksų šalyse atsidūręs Stokholme prieš aneksinius Rusijos vakarinių pakraščių planus stojo ir Friedrichas von der Roppas⁹. Stokholmas, aišku, nebuvo atsitiktinai pasirinkta vieta. Neutrali Švedija, Pirmojo pasaulinio karo metais palaikiusi reguliarius diplomatinius santykius su visomis kariaujančiomis valstybėmis, praktiškai netrukde jų piliečiams pervaziuoti, pergabenti literatūrą, materialines vertybes bei, svarbiausia, plėtoti politinę veiklą. Karo pradžioje pradėjusios skaldomąją veiklą Rusijos

⁴ „Le Baron Frédéric de Ropp“, J. Pelissier et^{xxx} [J. Gabrys], *Les principaux artisans de la Renaissance Nationale Lithuanienne: Hommes et droses de Lithuanie*, Lausanne, 1918, p. 240–241.

⁵ Ibid., p. 242.

⁶ J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 180.

⁷ E. Demm, „Friedrich von der Ropp ...“, S. 18.

⁸ Г. Халлгартен, *Имперализм до 1914 года*, Москва, 1961, с. 293–294, 451–452. Be to, žr. F. Fischer, *Germany's Aims in the First World War*, New York, 1967, p. 26, 90–91, 183, 631.

⁹ „Le Baron Frédéric de Ropp“, p. 243.

nacionalinių mažumų ir radikaliosios opozicijos tarpe, Vokietijos specialiosios žinybos Stokholme rado kuo puikiausią dirvą – carinės imperijos emigrantus. Atitinkamas vaidmuo teko ir Pabaltijo vokiečiams, be kita ko, turėjusiems artimų giminytės ryšių su daugeliu žymių Švedijos šeimų. Tiesa, Vokietijos pergalių akivaizdoje baltai aiškiai išsiskyrė réksmingame aneksionistų chore. Reicho užsienio reikalų ministerijos liberalų nuomone, jų remiamas ir ne mažiau įtakingas Roppas galėjo kiek sušvelninti Pabaltijo vokiečių apetitus.

Netrukus baronas kartu su savo pagalbininku baronu Bernhardu von Uexkülla pasiūlė Užsienio reikalų ministerijos propagandos šefui Otto Wesendonckui kampanijos „Los von Russland“ idėją. Išplėtodamas dar 1915 metų vasarą estų nacionalisto Aleksanderio Kesküllos iškeltą mintį suorganizuoti Rusijos „tautų bloką“, Roppas ragino įkurti Rusijos pavergtųjų tautų lygą, kuri propaguotų Vokietijos išvaduojamąją misiją ir siektų įgyti vokiečių bei neutralių šalių, ypač JAV¹⁰, palankumą šioms tautoms. Kadangi buvo planuota į Lygą įtraukti ir Pabaltijo vokiečius, tai manyta, kad kartu bus sumažintas ir slogus baltų aneksinių projektų išpūdis¹¹.

Panašiu metu Šveicarijoje su identišku pasiūlymu į Vokietijos pasiuntinybę kreipėsi Lietuvių informacijos biuro (toliau – LIB) vedėjas Juozas Gabrys. Reaguota nedelsiant. 1916 metų balandį, po susitikimo su lietuvių veikėju, Uexkülla laiške Roppui Lygos Šveicarijos padalinį (Juozas Gabrys, Mykolas Tiškevičius, Jeanas Pelissier, Johnas White, Volodimiras Stepankivskis) įvertino penketu¹². O jau gegužės pradžioje dienos šviesą išvydo Lygos kreipimasis-skundas, adresuotas JAV prezidentui. Tarp pasirašiusiųjų figūravo ir dviejų baltų – Sillvio Broedericho ir Friedricho von der Roppo – pavardės¹³. Kreipimosi tekstas buvo perduotas daugiau nei 200 pasaulio laikraščių ir spaudos agentūrų. Jis susilaukė palankaus Švedijos įvertinimo. JAV pasiuntinys Petrograde gavo prezidento nurodymą rasti tiesioginį kontaktą su Lygos atstovais ir aptarti būsimo bendradarbiavimo gaires¹⁴.

1916 metais Lyga surengė dar kelias akcijas. Berlyne pasirodė Friedricho von der Roppo *Kennen sie Russland*, demaskuojanti Rusijos politiką nacionalinių mažumų atžvilgiu, o Lozanoje Roppo ir Gabrio iniciatyva buvo suorganizuotas Trečiasis tautybių lygos kongresas. Techninius dalykus – delegatų apgyvendinimą, žurnalistų pakvietimą, atitinkamą jų „apdorojimą“ ir kita – Roppas pavedė Gabriui, pervesdamas jam 10 000 frankų. Vėliau baronas nurodys lietu-

vių veikėjui ir finansinių išteklių šaltinį – Albertą Balliną¹⁵. Deleгатų iš Rusijos atvykimu rūpinosi pats Roppas. Su estų, gruzinų, lenkų atstovais didesnių problemų nebuvo (Aleksanderis Kesküllä, Michailas Cereteli buvo čia pat, Stokholme, Michailas Lempickis – Varšuvoje), tačiau sunkiau sekėsi su latviais, lietuviais, gudais. Tik „paspaudus“ Erichą Ludendorffą, pavyko gauti leidimą Steponui Kai riui, Antanui Smetonai, Jurgiui Šauliui, Ivanui Luckievičiui. Konflikto su latviais, kilusio pastariesiems užprotestavus Berno latvių komiteto vardo paminėjimą kreipimesi, Roppui taip ir nepavyko likviduoti. Komiteto pirmininko Janio Rainio nepaveikė net barono nedviprasmiški grasinimai, kad už rusofiliškumą teks užmokėti brangiai – latvių tautos išnaikinimu¹⁶.

Kongreso išvakarėse Roppas suorganizavo slaptą Lygos susirinkimą, kuriame buvo išrinktas jos prezidiumas (Michailas Lempickis – pirmininkas, Jurgis Šaulys – vicepirmininkas, Volodimiras Stepankivskis, Hermannas Gummerus, Friedrichas von der Roppas), aptarta taktika forume – veikti bendrai, neatakuoti vienas kito. Atskirame pasitarime lietuviai nusprendė pateikti deklaraciją, reikalaujančią nepriklausomybės, nors tam ir prieštaravo baronas, siūlęs pasitenkinti „laisvės“ sąvoka¹⁷.

Birželio 27 dienos kongreso posėdyje Roppas pasidalijo savo būgštavimais dėl eventualios Vokietijos–Rusijos taikos ir Lietuvos padalijimo bei būsimo krašto germanizavimo ir rusifikavimo. Kitą dieną, Vincui Bartuškaiti ruošiantis perskaityti deklaraciją, baronas oficialiai pareiškė pritariąs lietuvių pareiškimui ir atsisėdo šalia lietuvių delegacijos¹⁸. Vėlesni Roppo veiksmai – egiptiečių kritika už jų skun-

¹⁰ JAV vis labiau stiprėjo jėgos, raginančios įstoti į karą Antantės pusėje. Ką tik grįžusiam iš Valstijų Roppui tai gerai buvo žinoma. Kita vertus, nebuvo paslaptis ir Woodrowo Wilsono simpatijos mažoms tautoms bei prezidento ikikarinė veikla panašiose organizacijose.

¹¹ F. Fischer, *Germany's Aims...*, p. 145, A. E. Senn, *The Russian Revolution...*, p. 177.

¹² A. E. Senn, *The Russian Revolution...*, p. 177.

¹³ „Skundas“, *Dabartis*, 1916, gegužės 17, nr. 37.

¹⁴ И. Кезберс, „Об остзейской пропаганде...“, с. 99–100.

¹⁵ A. E. Senn, *The Russian Revolution...*, p. 199.

¹⁶ П. Я. Крупников, *Политика германского империализма в начале XX века*, Москва, 1987, с. 235.

¹⁷ J. Bielskis, „Amerikos lietuviai Lietuvos laisvės kovoje“, *Lietuvių Dienos*, 1955, vasaris, nr. 2, p. 10.

¹⁸ P. Klimas, *Dienoraštis: 1915–1919*, Chicago, 1988, p. 119.

dus anglais ir frazė apie įsitikinimą Bethmanno-Hollwego žodžių nuoširdumu, praleista skaitant kongreso kreipimąsi į kariaujančias valstybes, – paaiškinami Vokietijos užsienio reikalų ministerijos intencijomis nukreipti forumą antirusiška, bet proantantiška linkme¹⁹, tačiau kuo galima būtų paaiškinti barono bandymus suartėti su lietuviais? Juolab kad iš karto po kongreso Roppas suorganizavo Jurgio Šaulio ir Arthuro Zimmermanno susitikimą bei padėjo užmegzti ryšius su kitais vokiečių politikais²⁰. Senno nuomone, tokį Roppo žingsnį nulėmė latvių pasipiktinimas jo, kaip latvių atstovo, parašu po minėtu Lygos kreipimusi. Tačiau baronas pasirašė baltų vardu. Be to, žinoma, kad jis konfrontavo su Pabaltijo vokiečių veikėjais. Todėl vargu ar patyręs lošėjas, iš pradžių galvojęs apie žaidimą latvių korta, aplinkybėms pakitus pakeitė kozirius. Galbūt prasiveržė sentimentai gimtajam kraštui ar ambicijos įsitvirtinti Lietuvos politiniame gyvenime? Su tuo kategoriškai nesutinka Bartuška, tvirtindamas, kad „planuojant vokiečiams paskelbti Lenkiją nepriklausoma valstybe, buvo reikalinga žinoti, kaip į tai reaguos užsienio lietuviai“, todėl norėta iširti lietuvių nuomonę, ko ir ėmėsi Roppas²¹.

TARP LENKIJOS IR LIETUVOS

Bartuška teisus tvirtindamas, kad vokiečiai visų pirma buvo susirūpinę Lenkijos problema. Mąžtant Vokietijos–Rusijos separatinės tautos sudarymo galimybei 1915–1916 metais Reicho vadovaujantys sluoksniai karštligiškai ieškojo šios problemos sprendimo variantų²². Į šiuos ieškojimus įsitraukė ir Roppas.

Dar Lozanos kongrese baronas išsakė savo požiūrį į Lenkiją, po Lempickio kalbos mestelėjęs: „Lenkija, ateities rate, eik į priekį, ir mes seksime paskui tave“, – ir tuo sukėlęs visuotinę dalyvaujančiųjų euforiją. 1916 metų antroje pusėje jis ėmėsi praktinių žygių. Išvykose į Lenkiją, susitikimuose su lenkų aktyvistais gimusias mintis išdėstė keliuose memorandumuose Užsienio reikalų ministerijai. Juose baronas (kartu su Michailu Lempickiu, prof. Maxu Sheringu, Adolfu Weberiu) rekomendavo įkurti Lenkijos valstybę, ilgalaikiais ir konstituciniais ryšiais susijusią su Vokietija, pabrėžė propagandinį tokio fakto efektą užsienyje bei užsiminė apie galimą lenkų kariuomenės sukūrimą kovai su Rusija. Demmo galva, šiuose dokumentuose išryškėja Roppo Rytų politikos koncepcijos metmenys, kuriais jis vadovausis ir Lietuvoje, – ribota autonomija kaip kompromisas tarp

aneksijos ir visiškos nepriklausomybės, kurią baronas vakariniams Rusijos kraštams laikė nerealia dėl jų geopolitinės padėties²³. 1916 metų lapkričio 5 dieną pasirodžiusiame „Centrinių valstybių manifeste Lenkijos Karalystės klausimu“ nesunku išvelgti tokios koncepcijos apmatas.

Nors minėtu laikotarpiu Roppas buvo užsiėmęs lenkais, bet vis artimiau ėmęs bendrauti su Gabriu neužmiršo ir lietuvių. Per šiuos kontaktus pradėjo kristalizuotis ir konkretūs Lietuvos klausimo sprendimo būdai. Roppas siūlė išlaukti oficialaus Vokietijos pareiškimo dėl Lenkijos ir tuo precedentu pasinaudojus kreiptis į Reichą dėl lietuvių ateities. Tiesa, viename iš pokalbių prasitaręs apie vokiečių intencijas prijungti Lietuvą prie Lenkijos ir parodęs tokiam sprendimui savo palankumą, jis paskatino lietuvių veikėjus Šveicarijoje 1916 metų spalio mėnesį pasiūsti kancleriui „Nepriklausomos Lietuvos“ memorialą²⁴. Pats Roppas tik 1916 metų lapkričio mėnesį tiesiogiai kreipėsi į Berlyno valdininkus, bet sulaukė menkų rezultatų²⁵. Atvykęs į Šveicariją informavo Gabriį, kad vokiečiai, nors ir neturi aiškaus plano dėl Lietuvos, bet tikėdamiesi lenkų antplūdžio į kuriamos kariuomenės gretas linksta priskirti Vilniaus kraštą Lenkijai; tam pritaria ir Kuršo baronai, spėję užmegzti ryšius su lenkais. LIB'o vedėjas pasiūlė Roppui pateikti kompromisinį projektą – paskelbti istorinę-geografinę Lietuvą nepriklausoma valstybe su sostine Vilniumi, prijungti Kuršą, įsteigti Vilniaus arkivyskupiją, kuriai vadovautų lietuvis. Tuo, pasak Gabrio, būtų patenkinti lietuviai ir neužgauti lenkai (nemažas lenkų skaičius duotų jiems viltį patraukti Lietuvą prie savęs). Vokiečiams už nepriklausomybės paskelbimą žadėta 100 000 kareivių, galimybė pasinaudoti samdomąja darbo jėga, be to, įrodinėta, jog Kuršas neutralizuos lenkų įtaką²⁶. 1916 me-

¹⁹ Vokietijos užsienio reikalų ministerija po kongreso buvo priversta aiškintis ir ginti Roppą prieš Vyriausiąją karinę vadovybę.

²⁰ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 120, 122.

²¹ V. Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais*, p. 132.

²² A. Oswinska, „Plany aneksyjne Niemeckego Sztabu Głównego wobec Polski“, *Roczniki Historyczne*, Poznań, 1949, r. 18, s. 258.

²³ E. Demm, „Friedrich von der Ropp...“, S. 19–21.

²⁴ V. Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais*, p. 133–134; J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 183; I. Didžiulis, „Įdomi byla“, *Lietuvis*, 1925, liepos 17, nr. 28, p. 5.

²⁵ J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 184.

²⁶ V. Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais*, p. 135.

tų gruodžio pradžioje Šveicarijos Lietuvių tautos tarybos delegacijos susirinkime Gabrys pareiškė, kad jam pavyko įtikinti baroną Lietuvos nepriklausomybės galimumu. Roppas sutiko, kad valstybės sostinė turėtų būti Vilnius. Susitarta, kad kol kas Lietuvos ribos nebus nurodinėjamos, Kuršas gaus autonomiją, dvarininkai prie reikalų tvarkymo bus prileisti kiek vėliau, Kazimierą Michalkevičių pašalinus, arkivyskupo kandidatūrą pasiūlys patys lietuviai, Lietuvoje nieko nebus daroma be Delegacijos žinios, konkretūs išpaigojimai Vokietijai bus duoti atvykus lietuvių veikėjams iš okupuoto krašto²⁷.

Tačiau gruodžio viduryje per Roppo ir Gabrio konsultacijas paaiškėjo, jog baronas nori ir gali tęsti savo veiklą tik prisidengęs pasiūlymu sudaryti federaciją su Lenkija. LIB'o vedėjas įrodinėjo, kad lygiateisiškumas federacijoje gali būti pasiektas tik lietuviams sustiprėjus, ir net taktiniais sumetimais šis pasiūlymas būtų nepriimtinas daugeliui lietuvių politikų, todėl šiuo metu atmestinas. Galų gale gruodžio 17 dieną, norėdami išvengti galimų nesusipratimų, Roppas su Gabriu raštiškai išdėstė savo veiklos tikslus: įkurti nepriklausomą Lietuvą iš Vilniaus, Kauno, Gardino ir Suvalkų gubernijų, įsteigti Lietuvoje tautinę tarybą, pavaldžią Lietuvių tautos tarybai Šveicarijoje, sutvarkyti krašto bažnyčios reikalus. Tą pačią dieną buvo sudarytas ir svarstytinų kandidatų į tarybą sąrašas, numatyti konkretūs veiksmai ir jų atlikimo terminai²⁸. Be to, Gabrys suteikė baronui įgaliojimus vesti derybas Tautos tarybos vardu²⁹. Atrodo, tarp tautinių įvykių raida vertė abu veikėjus skubėti. 1916 metų gruodžio 12 dieną Bethmannas-Hollwegas Reichstage pranešė, kad jo vyriausybė pasiruošusi pradėti su priešininkais derybas dėl taikos. Prasi-dėjo vadinamasis Vokietijos „taikus puolimas“. Kol tarpininkės JAV pasiūlė kariaujančioms pusėms išdėstyti konkrečius reikalavimus, kol kariaujančios pusės juos paruošė ir paskelbė, kol galutinai nebuvo paaiškėję, kad tiek Centrinų valstybių, tiek Antantės taikos sąlygos nesuderinamos ir priešininkai pasiruošę tęsti kovą iki pergalės, turėta iliuzijų internacionalizuoti Lietuvos klausimą.

1917 metų sausio pradžioje Roppas išvyko į Berlyną. Čia Užsienio reikalų ministerijai pranešė, kad lietuviai žiūri į okupacinį valdymą priešiška ir laukia panašaus pareiškimo kaip ir Lenkijoje³⁰. Tiek Užsienio reikalų ministerijai, tiek Vyriausiajai karinei vadovybei (VKV) jis įteikė memorandumą, kuriame pats taip pat kritikavo esamą režimą Lietuvoje, įrodinėjo, jog neverta nuolatinius Reicho

interesus aukoti dėl laikinų karo bei okupacijos teikiamų laimėjimų, ir pasiūlė paimti lietuvius ekonominę ir karinę Vokietijos globon, garantuojant apsisprendimo teisę vidaus reikaluose³¹. Bet susidūręs su Berlyno instancijų abejingumu Roppas pradėjo abejoti, ar pavyks laikytis numatytų terminų, ir net buvo priverstas konstatuoti, kad „sutartas kelias negali būti pilnai panaudotas“. Todėl rekomendavo keisti taktiką ir išnaudoti Stokholme rengiamą eilinį tautybių kongresą. Jis pakvietė Gabriį atvykti į Švedijos sostinę pabrėžęs, kad kaip tik čia „... bus išeities taškas, o ne ten, kur mes sutarėme“³².

Sausį nuvykęs į Lietuvą ir apsvarstęs reikalus su vyskupu Prancišku Karevičiumi, prel. Aleksandru Dambrausku, Jonu Basanavičiumi, Antanu Smetona, Jurgiu Šauliu, Steponu Kairiu³³ bei gavęs pritarimą savo taktikai, pasiekė, kad trys Lygos nariai būtų išleisti į rengiamą kongresą³⁴.

Kai lietuvių delegacija atvažiavo į Berlyną, Roppui pavyko suorganizuoti jos narių susitikimą su Zimmermannu. Valstybės sekretorius patikino, kad „taikos taryboms einant lietuvių norai ir pageidavimai būsią ‘voll berücksichtigt’ (‘pilnai atsižvelgta’), kad jie, girdi, Vakarų Europon linkdami, galėsią vakarinės Europos sistemoj tvirtai savo gyvenimą plėtoti ir tvarkyti“³⁵. Smetonos prašymu, Roppas turėjo smulkiai apie visus dalykus informuoti Gabriį ir įkalbėti jį va-

²⁷ Ibid., p. 136.

²⁸ J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 184–187.

²⁹ Raportas barona Friederika von der Ropp'a apie savo atsinešimą Bermond'tą apseimime, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 383, ap. 3, b. 18, l. 11.

³⁰ J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 189.

³¹ E. Demm, „Friedrich von der Ropp...“, S. 23.

³² Friedricho von der Roppo laiškas J. Gabriui, 1917, sausio 13, J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 284.

³³ 1917 metų sausio mėnesį Rusijos misija Berne perdavė Petrapiluiui keletą slaptų telegramų, kuriose išreiškė susirūpinimą Vokietijos vyriausybės derybomis su lietuviiais dėl nepriklausomybės. Sausio 20 dienos telegramoje, be kita ko, buvo teigiama, kad jau „vasario mėn. būsiąs paskirtas lietuvių karalius, būsianti įsteigta valstybės taryba ir sudaryta armija“. Žr.: „Senoji rusų vyriausybė ir Lietuva“, iš *Газета временного рабочего и крестьянского правительства*, nr. 45; „Slaptieji protokolai“, *Lietuvių Balsas*, 1918, sausio 18, nr. 4.

³⁴ F. von der Roppo laiškas J. Gabriui, 1917, vasario 7, J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 284–285.

³⁵ J. Šaulio laiškas V. Gaigalaičiui, 1917, kovo 23, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LNMMB RS), f. 50, s. v. 86, l. 4.

žiuoti į Stokholmą³⁶. Tačiau pastarasis atsisakė. Tiesa, dėl netrukus prasidėjusių įvykių (revoliucijos Rusijoje) Vokietijos inspiruojamas tautybių kongreso planas tapo neaktualus.

Apskritai 1917 metų pradžioje tarptautinė konsteliacija vertė Reichą modifikuoti savo politiką okupuotų Rusijos teritorijų atžvilgiu. Kovo ir balandžio mėnesiais Stokholmo slaptuose M. Erzbergerio ir J. Kolyško susitikimuose, svarstant Vokietijos–Rusijos separatinės taikos sudarymo galimybes, pavyko suformuluoti preliminarinės „ilgalaikės garbingos abiem pusėms taikos“ sąlygas. Imperinei valdžiai beliko suderinti Erzbergerio atvežtą „taiką“ su VKV aneksionistine programa. Svarstant šią problemą 1917 metų kovo 21 dienos slapta-me Prūsijos vyriausybės pasitarime, vicekancleris Karlas Hellferichas, vadovaudamasis Bethmanno-Hollwego nurodymais, išdėstė naują Vokietijos karinę programą, kurioje ankstesnę Lietuvos ir Kuršo tiesioginę aneksiją pakeitė autonomijos principas³⁷. 1917 metų balandžio 23 dieną Karūnos tarybos posėdyje Kroicnache kancleris su šia nauja programa supažindino ir VKV. „Kad būtų išvengta nepriimtinių ir rusams nesimpatiškų ‘aneksijos’ ir ‘sienų ištaisymo’ terminų ir kad rusai lengviau suvirškintų Kuršo ir Lietuvos praradimą, – nurodė Bethmannas-Hollwegas, – būtina jas įforminti kaip savarankiškas valstybes, kurios gaus vidaus savivaldą, bet kariniu, politiniu ir ekonominiu atžvilgiu visiškai priklausys nuo mūsų“³⁸.

Jau balandžio pradžioje Roppas informavo Gabriį, kad aneksionistų pozicijos silpnėja³⁹, o mėnesio pabaigoje susitikime Berne pranešė, kad Berlyne atsisakoma nuo Lietuvos aneksijos ir manoma ją organizuoti kaip nepriklausomą valstybę. Paaiškinęs, jog į būsimą valstybinę darinį Kuršas neįeis, o siena su Lenkija eis istorišką riba, baronas pabrėžė, kad planuojama įsteigti krašte tarybą. Savo ruožtu Gabrys referavo apie pokalbį su Roppu delegacijos susirinkime. Susirinkime dalyviai nutarė išrinkti komisiją, turėjusią perduoti baronui šveicaričių reikalavimus: paskelbti Lietuvos nepriklausomybę drauge išrenkant Valstybės Tarybą ir suteikiant jai laisvę susisiekti su užsienio lietuviais⁴⁰. Bernan nuvyko Juozas Gabrys ir Vytautas Daumantas. Jiems Roppas dar kartą paaiškino Lietuvos reikalų padėtį Berlyne pripažindamas, kad vokiečiai galvodami apie Patikėtinių tarybos sudarymą pageidauja delegacijos pritarimo. Šveicarijos lietuviai reikalavo Valstybės Tarybos⁴¹.

Konfidencialiame pokalbyje su Gabriu baronas apsvartė Tarybos eventualią sudėtį ir gegužės pabaigoje išvyko į Vilnių. Čia jis supažindino lietuvių veikėjus su padėtimi: manoma sudaryti iš dvylikos

vienų lietuvių Valstybės Tarybą (Konstantinas Olšauskas – pirmininkas, Antanas Smetona, Jonas Basanavičius, dauguma kitų narių – klero atstovai), kurios funkcijos būtų nukentėjusiųjų šelpimas, karo nuostolių apskaita, banko steigimas, būsimos tvarkos svarstymas ir etnografinių ribų nustatymas. Vilniečiai su pačia tarybos idėja sutiko, bet pareikalavo konferencijos tokiam organui sudaryti. Prieštarauta ir dėl būsimos Tarybos kompetencijos. Norėta, kad visą ekonominę ir visuomeninę politiką vykdytų nepriklausoma Lietuvos valdžia⁴². Visa tai, aišku, nesiderino su Reicho vadovaujančių sluoksnių nusistatymu. Birželio 2 dieną *Wilnaer Zeitung* oficialiai paskelbė: vyriausiasis karinis vadas Rytuose leidžia sudaryti Lietuvių patikėtinių tarybą.

Tarybos problema privertė Roppą vėl keliauti į Šveicariją. Konsultacijose su Gabriu ir Olšausku baronas nurodė, kad Lietuva turės ekonomiškai priklausyti nuo Vokietijos. Šveicariečiai neprieštaravo, tačiau kėlė tuo pačius reikalavimus: pašalinti okupacinį režimą, paskelbti Lietuvos nepriklausomybę, organizuoti Tarybą ir pavesti valdžią patiems lietuviams⁴³. Po Šveicarijos teko vykti į Stokholmą, kur su Rusijos lietuvių atstovais buvo svarstomos panašios problemos⁴⁴.

Pagaliau liepos mėnesį Roppas įteikė Zimmermannui memorandumą, kuriame rekomendavo kaip galima greičiau sudaryti Lietuvių tautos tarybą. Barono nuomone, Taryba privalėjo paskelbti lietuvių antirusišką ir antilenkišką nusistatymą. Valstybės sekretorius visiškai tam pritarė. Atskiras memorandumas buvo įteiktas ir Vilhelmui II⁴⁵. Beliko įveikti kariškių pasipriešinimą.

³⁶ A. Smetonos laiškas J. Gabriui, 1917 [kovo–balandžio], 19, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 155, s.v. 196, lapai nenumeruoti (toliau – l. n.).

³⁷ F. Fischer, *Germany's Aims ...*, p. 372–375.

³⁸ „Драге нах Остен“ и народы Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы 1871–1918 г.г., Москва, 1977, с. 257–258.

³⁹ Šveicarijos Lietuvių tautos tarybos delegacijos posėdžių protokolai, LCVA, f. 383, ap. 4, b. 3a, l. 3.

⁴⁰ Ibid., l. 4–5.

⁴¹ V. Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais*, p. 141.

⁴² P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 162–163.

⁴³ V. Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais*, p. 143.

⁴⁴ Lietuvių tautos tarybos byla, 1917 metai, LCVA, f. 1557, ap. 1, b. 135, l. 16.

⁴⁵ A. Voldemaras, *Raštai*, Chicago, 1973, p. 216–217; J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 189.

Liepos mėnesį Roppas vedė derybas su Francu Isenburgu-Birsteinu ir Erichu Ludendorffu. Pirmąjį nelabai teigtino, o antrasis sutiko su savarankiškos krašto Tarybos sudarymu. Be abejonės, pirmasis generalkvartirmeisteris puoselėjo savo planus. Dar gegužės mėnesį VKV įsakė Oberostui paruošti būsimųjų Vokietijos–Kuršo ir Lietuvos santykių projektą. Tokį projektą liepos 10 dieną pristatė Kuršo karinės valdybos viršininkas Alfredas Gössleris. Buvo numatyta Lietuvą ir Kuršą sujungti personaline unija su Prūsija. Unijos idėją turėjo deklaruoti kraštų tarybos⁴⁶. Liepos 21 dieną Ludendorffas pasiūlė Užsienio reikalų ministerijai sudaryti tarybas. Liepos 25 dieną pasiūlymui pritarė Zimmermannas⁴⁷.

Tačiau dabar Roppui iškilo nenumatyti sunkumai Šveicarijoje, kur Lietuvos tautos tarybos delegacija nutarė surengti plačiai atstovaujama konferenciją ir išrinkti bendrą lietuvių politinį organą. 1917 metų rugpjūčio 28 dienos laiške Gabriui baronas karštai įtikinėjo, kad yra priimtas rimtas sprendimas sukurti krašto atstovybę. Pranešęs apie savo pasitarimus Lietuvos Brastoje ir Bialystoke su Erichu Ludendorffu ir Maxu Hoffmannu, garantavo, kad pastarieji labai domisi šiuo reikalu ir pasiryžę jį visokeriopai paremti. Kaip rėmimo pavyzdį nurodęs karinės vadovybės leidimą sušaukti Vilniuje konferencijos organizacinio komiteto posėdžius, Roppas siūlė palaukti Tarybos susikūrimo ir kol „visi dalykai nebus pasiekę tam tikrą apibrėžtą tašką“. „Juk pagaliau, – rašė jis, – mes, lietuviai, privalome tinkamai susitelkti, kad panaudotume nepriklausomybę mūsų tautos gražiai raidai“⁴⁸. Gabrį pavyko įtikinti. Dar daugiau. Šveicarijos lietuviai suformavo delegaciją (Konstantinas Olšauskas, Juozas Purickis, Antanas Steponaitis), kuri po Berlyno pasitarimų su Friedrichu von der Roppu, Matthiasu Erzbergeriu ir Rudolfu Nadolny atvykusi tiesiai į konferenciją, nemažai prisidėjo prie kompromisinių rezoliucijų priėmimo bei Tarybos sudėties parinkimo⁴⁹. Rugsėjo 23 dienos šventinėje Tarybos inauguracijos ceremonijoje baronas galėjo pasidžiaugti – jo veikla nenuėjo perniek.

SANTYKIAI SU TARYBA. BENDRADARBIAVIMAS IR KONFLIKTAI

Išrinkus Tarybą Roppas ir toliau nebuvo linkęs likti nuošalyje nuo lietuvių reikalų. Šį kartą jis ėmėsi žygių bandydamas tapti šio politinio organo nariu. Vasarą, svarstant Tarybos narių kandidatūras, ba-

ronas pasiekė, kad jo pavardė figūruotų eventualių narių saraše⁵⁰. Tačiau nusprendus rinkti Tarybą konferencijoje ketinimus teko atidėti. Dabar Roppas vėl pamėgino juos įgyvendinti. Bet 1917 metų rugšėjo 24 dieną antrajame pirmosios sesijos Tarybos posėdyje iškilus barono kooptacijos klausimui buvo nutarta jį „atidėti iki to laiko, kai apskritai bus svarstomas klausimas apie naujų narių kooptavimą iš lietuvių tarpo“⁵¹. Roppas nenuleido rankų.

Spalio pabaigoje Tarybos oficiozas išspausdino barono „Žodį Lietuvos bajorams“. „Dabar, – ragino autorius, – kada artinasi Lietuvos valstybės atgimimo valanda, privalome nežiūrėdami nei kalbos, nei kilties, nei tikybos skirtumų iš vieno ir iš tikimais stoti lietuvių tautos pusėn, privalome iš geros valios ir džiaugdamiesi pasisakyti esą Lietuvos bajorai, turime būti naujo padaro dalyviai ir kiek tik galėdami padėti lietuvių tautai toliau liuosai plėtotis ir tobulinti savo giminę ir privalumus [...]. Tai yra aukščiausias, gražiausias Lietuvos bajorų uždavinys šioje valandoje. Spieskimės į tokį būrį, kuris deda sau tikslą, rūpindamasis apsaugoti teisėtus savo luomo ir lobio reikalus, patapti tvirtu ir ištikimu lietuvių tautos nariu. Mes, lietuviai, turime visi iš vieno eiti, kaip viena nedaloma tauta [...], vedama didžiosios meilės į mūsų Lietuvą tėvynę“⁵².

Sunku atsakyti, ar straipsnio pasirodymas vertintinas tik kaip taktinė Roppo veiklos priemonė? Ar labai nuoširdūs barono, Lietuvos piliečio, „ne lietuvių kilties“ lietuvių raginimai? O galbūt šioje savotiškoje išpažintyje slypi vienas iš barono „suartėjimo“ su lietuvių politikais 1916 metų viduryje motyvų? Šiaip ar taip, jis nuovokiai palietė skaudų lietuvių tautinio atgimimo momentą.

Jau kitame *Lietuvos Aido* numeryje Tarybos pirmininkas Antanas Smetona patikino, kad bajorijai (iš esmės apeliuota į žemėvaldinę)

⁴⁶ L. Kiewisz, *Sprawy łotewskie w Bałtyckiej polityce Niemiec w latach 1914–1919*, Poznań, 1970, s. 84–85, 94.

⁴⁷ S. W. Page, *The formation of the Baltic States*, Cambridge, 1959, p. 36.

⁴⁸ F. von der Roppo laiškas J. Gabriui, 1917, rugpjūčio 28, J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 288–289.

⁴⁹ A. Steponaitis, *Atsiminimai*, p. 123; J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 192–194; I. Didžiulis, „Įdomi byla“, *Lietuvis*, 1925, liepos 17, nr. 28, p. 4.

⁵⁰ Žr. 44 išn.

⁵¹ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai. 1917–1918*, sud. A. Eidintas ir R. Lopata, Vilnius, 1991, p. 132.

⁵² „Baronas Fridrichas Ropp'as iš Daužagirio. Žodis Lietuvos bajorams“, *Lietuvos Aidas*, 1917, spalio 25, nr. 20.

neužkertamas kelias „valstybės darbe“. Atrodo, neatsitiktinai tuo pačiu metu vedamos derybos su dvarininkais (Przezdzieckiu, Lukomskiu, Jonavičiumi) dėl pastarųjų dalyvavimo Taryboje⁵³.

Paraleliai Roppas organizavo Tarybos ir užsienio lietuvių susitikimą. Suderinus su Reicho vadovaujančiomis instancijomis, okupuotos Lietuvos veikėjams buvo leista išvykti į Šveicariją⁵⁴. 1917 metų lapkričio 2–10 dienomis įvyko Lietuvių konferencija, svarsčiusi valstybės kūrimo problemas. Prieš tai Roppas įteikė Gabriui vokiečių reikalavimus: patvirtinti Tarybos išrinkimo aktą ir pripažinti ją aukščiausia krašto institucija, atsisakyti pretenzijų į Rytprūsius. Priimti konferencijoje nutarimai rodo, kad į šiuos reikalavimus buvo atsižvelgta. Taryba pripažinta, Lietuvos numatomos ribos praplėstos pietryčių ir šiaurės vakarų kryptimi⁵⁵. Tiesa, Lietuvos Tarybai priskirtos „ūkinės“ funkcijos, Lietuvių tautos tarybai paliekant „užsienio politikos“ dalykus, ženklino ir Gabrio bei užkulisiuose veikusio Roppo pastangas surasti kompromisą tarp vokiečių norų, Tarybos ambicijų ir savo gruodžio 17 dienos susitarimo.

Po konferencijos Friedricho von der Roppo lydimi Antanas Smetona, Jurgis Šaulys ir Steponas Kairys nukako į Berlyną, kur barono pastangomis įvyko keletas „lietuvių vakarų“ su žymiais vokiečių politikais: Arthuru Stresemannu, Kuno Westarpu, Eduardu Davidu, Hansu Delbrucku, prof. Maxu Sheringu ir kitais. Kai lietuviai buvo skatinami vienokia ar kitokia forma šlietis prie Vokietijos, Roppas stengėsi laiduoti, kad Lietuvos Taryba, puikiai suprasdama „Rytų problemą“, norinti „Anschluss an Deutschland“. Smetona kalbėjo kiek atsargiau, aiškino, jog naujajai valstybei bus reikalinga Reicho bičiulystė, užuojauta ir pagalba⁵⁶. Vėliau pirmininkas nurodys, kad buvo numatoma dėtis prie Vidurio Europos⁵⁷.

Lapkričio 18 dieną Roppas pranešė Gabriui, kad „Vakarai“ suteikė proga lietuviams pasikalbėti su įtakingais vokiečių politikais ir kad parėmus Užsienio reikalų ministerijai tikimasi įgyvendinti trokštamą tikslą, tai yra „įstatyti Tarybą į praktinio darbo vėžes“⁵⁸.

Tuo tarpu įvykiai Rytuose – Reicho ir Rusijos susitarimas pradėti derybas – vėl išryškino okupuotų teritorijų ateities problemą. Vyriausioji karinė vadovybė bandė paspausti lietuvius, nurodydama Kuršo besąlyginio jungimosi prie Vokietijos pavyzdį bei gąsdindama Lietuvos padalijimu⁵⁹.

Šiomis aplinkybėmis Roppas vėl energingai įsikišo. Lapkričio 26 dieną jis surengė Smetonos, Šaulio ir Kairio susitikimą su Ludendorffu. Po susitikimo atsiradusioje „Pro memoria“ lietuviai žadėjo

sudaryti su Vokietija konvencijas, jei bus garantuotas Lietuvos nedalomumas, Tarybos sustiprinimas, Isenburgo-Birsteino pašalinimas, nepriklausomybės paskelbimas ir pripažinimas⁶⁰. O tuoj po kancelerio grafo Georgo Hertlingo kalbos Reichstage (pripažinta Lenkijos, Kuršo ir Lietuvos apsisprendimo teisė) lapkričio 30 dieną barono iniciatyva buvo įkurta Vokiečių–lietuvių draugija⁶¹.

Draugijos nariais tapo įvairaus masto Reicho visuomenės veikėjai. Joje iš esmės buvo atstovaujama visom Reichstago partijoms: Centro (M. Erzbergeris, M. Fassbenderis, prof. F. Hitze, kun. K. Krixas, J. Seichtas, K. Trimbomas, R. Mulleris, W. Mayeris, H. Zehnhoffas, K. Fehrenbachas, J. Wirthas), socialdemokratų (G. Noske, E. Davidas), Tautos pažangos (L. Haas, G. Gotheinas, A. Naumannas-Hoferis, G. von Schultze-Goevirnitzas), konservatorių (F. Schwabachas, H. O. von Richthofenas, W. Strove). Netrūko finansininkų (P. Nathanas, M. Warburgas, H. Schachtas), žurnalistų ir rašytojų (A. Botta, P. Rohrbachas, E. Zimmermannas, H. Sudermannas), mokslininkų (prof. A. Weberis, prof. Wirthas, prof. Brunneris)⁶². Pirmąją draugijos valdybą sudarė asmenys, vienaip ar kitaip pritarę vakarinių Rusijos pakraščių savarankiškumo Vidurio Europos sistemoje koncepcijai. Taip Erzbergeris vylėsi, kad tokio statuso katalikiška Lietuva sustiprins Centro partijos įtaką Vokietijoje. Dr. Vilius Gaigalaitis skelbė, kad suteikus lietuviams autonomiją jie taps geru barjeru prieš

⁵³ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 190. Klimo liudijimu, tik „norint užkišti“ dvarininkų trūkumą buvo išrinktas į Tarybą „stary pierdola“ D. Malinauskas. Žr. p. 194.

⁵⁴ J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 197–198; F. von der Roppo telegrama J. Gabriui 1917, spalio 30, VUB RS, f. 155, s. v. 197, l. n.

⁵⁵ V. Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais*, p. 158–160, 167–168; A. Stepoinaitis, *Atsiminimai*, p. 134.

⁵⁶ Litewski wieczór w Berlinie, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAB RS), f. 79, s. v. 822, l. 1–2; P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 196–198.

⁵⁷ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*, p. 152.

⁵⁸ Friedricho von der Roppo laiškas Juozui Gabriui, 1917, lapkričio 19, J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 289–290.

⁵⁹ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 198. Pasak E. Ludendorffo, tomis dienomis pasirodęs Berlyne vokiečių karinės valdžios Lietuvoje viršininkas F. Isenburgas-Birsteinas turėjo išgauti Užsienio reikalų ministerijos sutikimą dėl Lietuvos personalinės unijos su Prūsija. Tačiau sutrukdė netikėtai į Reicho sostinę atvykusi lietuvių delegacija.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 199.

⁶¹ V. Bartuška, *Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais*, p. 172; E. Demm, „Friedrich von der Ropp...“, S. 27.

⁶² M. Urbšienė, „Vokiečių karo metų spauda ir Lietuva“, *Karo Archyvas*, Kaunas, 1936, t. 7, p. 190.

panslavizmą. Panašias mintis ne kartą išsakė Heidelbergo universiteto sociologijos profesorius Adolfas Weberis bei grafas Robertas Keyserlingkas. Aišku, ne visi draugijos nariai laikėsi tokių pažiūrų. Grafas Westarpas ir kiti dešinieji veikiau buvo artimesni vadinamiesiems atviriems aneksionistams, o, pavyzdžiui, G. Bernhardas, *Vossische Zeitung* vyriausiasis redaktorius, garsėjo kaip rusofilas, gynė Rusijos nedalomumo principą, matydamas jame pamatą artimiems ir draugiškiems Vokietijos ir Rusijos santykiams⁶³. Tuo labiau tai liudija apie nemažus Roppo, išrinkto draugijos generaliniu sekretoriumi ir išdinku, diplomatinis sugebėjimus.

Lietuviai šiltai sutiko įsikūrusią draugiją, ketinančią „palaikyti visus santykius tarp Vokietijos ir Lietuvos, [...] visus tyrimus, siekiančius to tikslo, ir ieškoti priemonių, kurios galėtų padidinti abipusį tautų tolimesnį savitarpį interesų vystymąsi“. Iškilnėse dalyvavo Tarybos prezidiumo nariai. Šveicarijos lietuviai taip pat neužmiršo palinkėti draugijai „geros kloties siekimuose“⁶⁴. Faktiškai tuo buvo teigiamai įvertinta ir Roppo veikla. Tuo tarpu toks barono angažavimasis susilaukė lenkų kritikos. Lenkų aktyvistai, įrodinėję, kad lietuviai, kaip žemesnės pakopos tauta, turi tokia ir likti arba būti asimiliuota, įvertino Roppo pastangas dėl lietuvių reikalų kaip priešingas Vidurio Europos koncepcijai, kaip bandymą sukurti tarp Vokietijos ir Lenkijos naują susidūrimų sritį („Reibungsfläche“). „Kaltinamasis“ karštai atrėmė priekaištus. Pažymėjęs, kad lietuviai pastaruoju metu įrodė turį organizacinį talentą ir kad su jais neišskylanči dvigubos politikos problema („ko, deja, neparodė lenkai“, – skėlė antausį baronas), jis dar kartą akcentavo savo siekį konsoliduoti lietuvius („išsivystys labai stiprus ir sveikas lietuviškas judėjimas, prie kurio bus prijungta daug elementų, iki šiol buvusių lenkų įtakoj“) ir dar kartą patvirtino ištikimybę Lietuvos riboto savarankiškumo idėjai („lietuviams reikės [...] vokiečių apsaugos, norint palaikyti vidinę ramybę“). „Ir aš pranašauju, – užbaigė Roppas, – lietuvių valstybei sveiką, laisvą ir gražų vystymąsi, prie kurio prisidėsiu visomis jėgomis ir iš visos širdies“⁶⁵.

Kompromisinis 1917 metų gruodžio 11 dienos Tarybos nutarimas, atrodė, suteiks šiai barono pozicijai dar didesnio optimizmo. Bet kairiesiems stengiantis atsiriboti nuo nutarime minimų konvencijų, Taryboje prasidėjo nesutarimai, atsirado nenumatytų sunkumų. 1918 metų sausio–vasario mėnesių krizė pasiekė kulminaciją. Roppui teko gelbėti padėtį. Sausio 9 dieną jis kalbėjo Tarybos posėdyje Vil-

niuje, ragindamas laikytis kompromiso⁶⁶. Ne be jo įtakos Smetona imasi formuoti Taryboje „Centro kuopą pasvirusios politikos patarėjimui“⁶⁷. Sausio 18 dieną Roppas jau Berlyne. Pirmajame visuotiniame Vokiečių–lietuvių draugijos susirinkime, dalyvaujant Tarybos generaliniam sekretoriui Šauliui, baronas pakvietė „užpildyti tarp vokiečių ir lietuvių pasireiškusių nepasitikėjimo spragą“⁶⁸. O programinėje kalboje „Draugijos uždaviniai“ visiškai sutiko su Tarybos reikalavimais – rūpintis konstitucijos paruošimu, savivaldybių, kultūros ir bažnyčios įstaigų kūrimu, banko, taupomųjų kasų, kooperatyvų organizavimu – ir pasiūlė įkurti Lietuvos vystymo fondą, sudaryti komisijas, kurios koordinuotų savo darbą su atitinkamomis Tarybos struktūromis, organizuoti draugijos biurą Vilniuje lietuvių, okupacinės administracijos ir Berlyno ryšiams palaikyti. Tiek Roppas, tiek kiti oratoriai, pritarę barono mintims bei jas išplėtoję, patvirtino – Lietuvos savarankiškumui įgyvendinti būtinas karinis ir politinis jos šliejimasis prie Reicho, tampant sudėtine Vidurio Europos dalimi⁶⁹.

Roppo pastangos neliko bevaisės. Konstantinas Olšauskas Šveicarijos Lietuvių tautos tarybos vardu perdavė jam 7250 markių draugijos laikraščiu *Das neue Litauen* leisti⁷⁰. O kai sausio pabaigoje Šaulys atvyko į Vilnių, vėl buvo atnaujintos diskusijos dėl gruodžio 11 dienos nutarimo notifikacijos⁷¹. Tačiau palenkti visos Tarybos nesisekė.

Susirūpinęs Roppas pakvietė į Berlyną Pranciškų Karevičių. Kol Smetona keliavo į Kauną „prašyti Žemaičių vyskupą nuvažiuoti bažnyčios ir žmonių reikalais į Berlyną kuo greičiausiai“, pats baronas skubiai išvyko į Šveicariją. Šį kartą susitikęs su Gabriu pasiūlė jam perimti vadovavimą Tarybai. LIB'o vedėjas atsisakė⁷². Beliko laukti vyskupo.

⁶³ E. Demm, *Die Deutsch-litauische Gesellschaft 1917–1918*, Lampertheim, 1986, S. 5–6.

⁶⁴ M. Urbšienė, „Vokiečių karo metų spauda...“, p. 191.

⁶⁵ List barona F. Roppa z Berlina, 1917, lapkričio 15, LMAB RS, f. 79, s. v. 821, l. 1–2.

⁶⁶ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*, p. 172.

⁶⁷ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 218.

⁶⁸ M. Urbšienė, „Vokiečių karo metų spauda...“, p. 190–191.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 192.

⁷⁰ F. von der Roppo patvirtinimas, gavus iš K. Olšausko 7250 markių, 1918, spalio 20, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 10, l. 4.

⁷¹ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 219.

⁷² J. Gabrys, *Vers L'Independance Lituanienne*, p. 210–211. Tokio pasiūlymo susilaukė ir J. Šaulys. Žr. I. Didžiulis, „Prof. Voldemaro kalba teisme“, *Lietuvis*, 1925, rugpjūčio 7, nr. 31, p. 5.

Tačiau pirmasis Berlyne netikėtai pasirodė Šaulys, atsiųstas „informacijai“. Paaiškėjo, kad Taryba pasiryžusi „daryti griežtą žingsnį“⁷³. Galimas dalykas, Roppas bandė perkalbėti, siūlė laukti Karevičiaus vizito rezultatų. Šaulys nelaukė.

Tuo tarpu vos atvykęs į Reicho sostinę Karevičius pateko į rūpestingą Vokiečių–lietuvių draugijos globą. Erzbergeris nedelsiant patarė susitikti su Ludendorffu. Tam pritarė ir Keyserlingkas. Telefonu jis labai greitai susitarė dėl audiencijos⁷⁴. O vasario 11 dieną vyskupas susitiko jau su Hertlingu. Tuoj po susitikimo *Berliner Lokal-Anzeiger* pranešė, kad audiencijose Karevičius pareiškė, jog atėjęs laikas kurti savarankišką monarchinę krikščioniškų konservatyvių pagrindų Lietuvos valstybę, kuri šlietųsi prie Vokietijos. Kancleris jokių kliūčių nepriklausomos, konvenciniais ryšiais su Reichu susietos, Lietuvos pripažinimui nematė⁷⁵. Interviu *Deutscher Kurier* korespondentui Žemaičių vyskupas paaiškino, kad tuo reikalu yra įteikęs memorandumą, kuriame išdėstytas lietuvių požiūris Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo, vyriausybės sudarymo, valstybinių įstaigų steigimo ir kitais klausimais. Tikrai, memorandumas, paruoštas Berlyne su Roppo pagalba, buvo išsiųstas kancleriui ir pirmajam generalkvartirmeisteriui vasario 12 dieną⁷⁶. Siūlyta sudaryti septynių žinybų (vidaus reikalų, finansų, žemės ūkio, prekybos ir pramonės, kulto ir mokyklų, visuomeninių darbų, justicijos) administracinę struktūrą. Užsienio politika, gynyba palikta Reicho vyriausybės žiniai. Vadovavimą žinyboms planuota pavesti valstybės sekretoriams (lietuviams) su atitinkamu skaičiumi padėjėjų (vokiečių). Numatyta, kad valstybės sekretoriai bus prezidento (vokiečio) patarėjai. Prezidento rankose koncentruosis visa reali valdžia. Vasario 13 dieną Karevičius kreipėsi į Vokiečių–lietuvių draugiją prašydamas atsiliepimo memorandumu išdėstytais klausimais bei paragino pagelbėti, kai paskelbus nepriklausomybę bus ruošama Lietuvos–Vokietijos sutartis. Draugija pateikė oficialų atsiliepimą, kuriame prielankiai įvertino Karevičiaus ir Roppo projektą. Buvo kritikuota tik prezidento institucija, rekomenduojant pakeisti ją civiliniu komisaru. Oficialiai pareikšta, kad draugija ir ateityje padės Lietuvai, aišku, jei ši „nestovės nuošaliai“ nuo Vokietijos⁷⁷.

Vyskupo viltingas vizitas, barono galva, buvo paskutinis šansas, turėjęs „pastatyti į vietą“ Tarybą. Vasario 12 dieną jis telegrafavo į Vilnių, perspėdamas lietuvius „nedaryti žingsnio, esą viskas kuo geriausiai“⁷⁸. Vis dėlto vasario 16 dieną Taryba vienbalsiai paskelbė vienašališką nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo aktą.

Laiške Gabriui Roppas įvertino šį nutarimą kaip nedovanotiną klaidą. Vokietija buvo pasiruošusi pripažinti, teigė jis, o dabar tik duota peno aneksionistams. Apibūdinęs Tarybą kaip nepajėgiančią suprasti krašto reikalų Roppas pabrėžė, kad visada siūlė ir siūlo išplėsti jos sudėtį⁷⁹ apribojant kairiųjų įtaką. Šio pasiūlymo ignoravimas brangiai kainuos ir bet koku atveju „dabar reikalai užsitęs iš naujo“, liūdnai užbaigė jis⁸⁰.

Reikalai užsitęsė iki kovo pabaigos. Kovo dvidešimt trečiąją, lietuviams diplomatiškai „grįžus“ prie gruodžio vienuoliktosios nutarimo, Vokietija pripažino Lietuvą nepriklausoma valstybe. Išlikusios užuominos, deja, neleidžia atsakyti, ar prisidėjo Roppas prie tokio Tarybos „sugrįžimo“. Šiaip ar taip, jau 1918 metų kovo 16 dieną Vokiečių-lietuvių draugijos susirinkime generaliniam sekretoriui išsprūdo, kad nors 1917 metų gruodžio vienuoliktosios rezoliucijos pagrindu prasidėjęs darbas kiek „susitrukdė dėl tam tikrų įvykių“, bet yra vilties, jog „kliūtys bus pašalintos“⁸¹.

Kovo 24 dieną Berlyne „Adlono“ viešbutyje baronas surengė iškilmingus pusryčius, kuriuose dalyvavo draugijos nariai, Tarybos delegacija, gausūs svečiai. Keliami tostai (už kaizerį – Antanas Smetona, už Friedrichą von Falkenhauseną ir Rudolfą Nadolny – Konstantinas Olšauskas, už Paulių Hindenburgą ir Erichą Ludendorffą – Friedrichas von der Roppas) tiko šventinei nuotaikai. Pasakytos kalbos panėšėjo į programines. Profesorius Augustinas Voldemaras gyrė naują vokiečių kuriamą tvarką Rytų Europoje („vadovavimas be viešpatavimo“). Friedrichas von der Roppas perspėjo dėl Rytų balkanizavimo pavojaus, kaip išeitį siūlydamas Lietuvai „susiglausti“ su

⁷³ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 222; M. Ašmio laiškas V. Gaigalaičiui, 1918, vasario 6, LNMMB RS, f. 50, s. v. 86, l. 12–13.

⁷⁴ M. Yčas, *Atsiminimai: Nepriklausomybės kelias*, Kaunas, 1936, t. 3, p. 154–155.

⁷⁵ M. Urbšienė, „Vokiečių karo metų spauda...“, t. 8, p. 88.

⁷⁶ M. Yčas, *Atsiminimai*, p. 158.

⁷⁷ Gutachten der D.-l. G. in Berlin über den Aufbau der Übergangs-Regierung von Litauen, LMAB RS, f. 23, s. v. 45, l. 5–10; M. Urbšienė, „Vokiečių karo metų spauda...“, t. 8, p. 88–89.

⁷⁸ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 223.

⁷⁹ Vasario 23 dieną Roppas kreipėsi į Vokietijos užsienio reikalų ministeriją, ragindamas įtraukti į Tarybą dvarininkų, dvasininkų, valstiečių bei nacionalinių mažumų atstovus. Žr. E. Demm, „Friedrich von der Ropp und die litauische Frage (1916–1919)“, *Sonderdruck aus der Zeitschrift für Ostforschung*, 33, Jahrgang 1984, Heft 1, S. 34.

⁸⁰ F. von der Roppo laiškas J. Gabriui, 1918, kovo 9, VUB RS, f. 155, s. v. 197, l. n.

⁸¹ M. Urbšienė, „Vokiečių karo metų spauda...“, t. 7, p. 192.

Vokietija. Profesorius Adolfas Weberis savo kalboje dėmesį sutelkė į tautų apsisprendimo teisę. Kalbėjo ir Aleksandras Meysztowiczius, Lietuvos dvarininkas, paraginęs Lietuvos piliečius prisidėti prie krašto nepriklausomybės kūrimo⁸². Kiek netikėtas pastarojo dalyvavimas ir pasakyta kalba paaiškėjo tik po barono ir Tarybos delegacijos konfidencialaus pokalbio. Aptariant praktinius valstybės organizavimo klausimus, tarp jų ir vyriausybės sudarymo, Roppas pasiūlė Meysztowiczų į ministro postą⁸³. Barono intencijos suprantamos. Nesulaukdamas lietuvių atgarsio į savo iniciatyvą išplėsti Tarybą, jis darėsi vis atkaklesnis. Nors ir šį kartą pasiūlymas buvo sutiktas gana skeptiškai, tačiau kai kas iš Tarybos aplinkos pripažino, kad „dvarininkai vėl pradeda krypti lietuvių tautos pusėn“⁸⁴. Vargu ar vien Meysztowicziaus pavyzdys leido taip teigti. Kaip rašė Liudas Gira, „bent keli žymūs dvarininkai (kurių pavardžių kol kas negalime skelbti) apgailėstauja, kad šią svarbią valandą negalį tarti savo žodžio Lietuvos reikalais“. Buvo įvardinti ir bręstančios „naujosios dvarininkų lietuviškosios orientacijos“ šalininkų tikslai: drauge su visa lietuvių tauta reikalauti nepriklausomos Lietuvos, dvasia jaučiantis grynais lietuviais paaukoti savo pajėgas Lietuvos labui, atsiriboti nuo „didžiausios nesąmonės“ – lenkinimo idėjos, pageidauti be reikalo neaštrinti santykių su tautinėmis mažumomis⁸⁵. *Lietuvos Aide* Juozas Pajaujis nurodė, kad ypač Žemaitijoje aiškus dvarininkų krypsnis vienyti išgales su visos tautos darbu⁸⁶. Atkreipė dėmesį į tokią dvarininkų orientaciją ir *Dabartis*, susiejusi tai su planais kviesti Lietuvai monarchą ir neužmiršusi pagąsdinti lenkų hegemonijos pavojumi⁸⁷. Tokį pavojų minėjo „Lietuvos vokietis“ *Deutsche Zeitung* puslapiuose, nedviprasmiškai susiedamas Roppo asmenį su naująja orientacija⁸⁸.

Tuo tarpu Tarybos pozicija dėl platesnio atstovavimo ir toliau liko nepakitusi. Savo ruožtu Roppas užsipuolė lietuvius. Balandžio 13 dieną draugijos valstybės ir administracijos komisija nutarė, kad bendradarbiavimas su dabartinės sudėties Lietuvos Taryba beveik neįmanomas. Nurodžius, jog jai ėmė vadovauti radikalai, nuspręsta, kad „per reikalinga sudaryti nauja krašto valdžia ir naujoji gyventojų atstovybė, kuri tiktų giliai tikinčiai, o nieku būdu ne revoliucinei lietuvių tautai“. *Lietuvos Aidui* įvertinus nutarimą kaip „vienos kurios grupės“ kišimasi į Lietuvos vidaus reikalus⁸⁹, Tarybos ir Roppo konfrontacija tapo akivaizdi.

Tiesa, tai nereiškė, kad baronas visiškai nutraukė santykius su lie-

tuviais. Jis ir toliau bendradarbiavo su šveicariečiais, aktyviai parėmė Lozanos lietuvių karo belaisvių šelpimo draugijos „Lituania“ iniciatyvas, kad greičiau būtų paleisti belaisviai. Prie Vokiečių–lietuvių draugijos buvo įkurtas lietuvių karo belaisvių reikalų komitetas, organizuoti susitikimai su Prūsijos karo ministerijos atstovais (generolu majoru Friedrichu ir kitais)⁹⁰. Bandė Roppas tarpininkauti norintiems sugrįžti į Lietuvą Rusijos lietuvių veikėjams⁹¹. O gegužės 4 dieną draugijos įteiktas prašymas kancleriui (prašyta leisti draugijos nariams laisvai keliauti Lietuvon ir drauge su Taryba užsiimti Lietuvos atkūrimu, susirašinėti lietuvių kalba, patiems lietuviams paimiti į savo rankas krašto valdymą, taip pat paskirti lietuvių vyskupą Vilniuje, išlaisvinti lietuvių karo belaisvius ir pan.)⁹² tarsi leistų kalbėti apie įtampos nuslūgimą. Tačiau žvilgtelėję į Tarybos virtuvę pamatytume priešingą vaizdą. Susirūpinimas dėl to, kad artimi Vokiečių–lietuvių draugijai asmenys Lietuvos provincijose agituoja už personalinę uniją su Prūsija, pasiekė kulminaciją. Ir nors šios akcijos sumanytojų nelydėjo sėkmė (po platinamu raštu, kuriuo kaizeris buvo kviečiamas priimti Lietuvos didžiojo kunigaikščio vainiką, pasirašė tik vienas kitas), Tarybos narius jaudino tai, kad agitacija buvo stengtasi patraukti Lietuvos dvarininkus, iš šalies atkakliai įspiruojant žemės reformos nagrinėjimą lietuviškoje spaudoje⁹³. Eberhardas Demmas neabejoja, kad visos šios akcijos sumanytojas buvo Roppas⁹⁴. Tikrai, „Slaptame pareiškime apie lietuvių problemų painingą“ Užsienio reikalų ministerijai baronas siūlė reorganizuoti Tarybą

⁸² „Vokiečių–lietuvių bendrovė“, *Dabartis*, 1918, kovo 29, nr. 39.

⁸³ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 247.

⁸⁴ „Lietuvos bajorai“, *Lietuvos Aidas*, 1918, kovo 23, nr. 36.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ J. Pajaujis, „Vidaus santykiai nepriklausomoje Lietuvoje“, *Lietuvos Aidas*, 1918, balandžio 13, nr. 44. 1918 metų pradžioje Juozas Pajaujis Berlyne redagavo *Das neue Litauen*.

⁸⁷ „Kokia ateityje privalo būti Lietuvos valdžia“, *Dabartis*, 1918, balandžio 20, nr. 48.

⁸⁸ M. Urbšienė, „Vokiečių karo meto spauda...“, t. 8, p. 96–97.

⁸⁹ „Dėl kaimyninių santykių“, *Lietuvos Aidas*, 1918, balandžio 16, nr. 45.

⁹⁰ F. von der Roppo susirašinėjimas su *Lituania*, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 10, l. 32, 64, 66–68, 72–73 ir kiti.

⁹¹ F. von der Roppo susirašinėjimas su F. Bortkevičiene, LMAB RS, f. 192, s. v. 44, l. 9; f. 192, s. v. 72, l. 14.

⁹² „Vokiečių vyriausybės atsakymas“, *Lietuvos Aidas*, 1918, liepos 16, nr. 79.

⁹³ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 254–256.

⁹⁴ E. Demm, „Friedrich von der Ropp...“, S. 36–37.

ir sudaryti Lietuvos–Vokietijos personalinę uniją su regentu vokiečių kataliku. Kaip pagrindiniai argumentai Tarybos reorganizacijai buvo pateikti: nenuosaikus ir antivokiškas Lietuvos Tarybos kursas bei planuojama žemės reforma. Pristatydamas šį „pareiškimą“ Demmas dar ir priduria, kad būtent Tarybos agrarinių pertvarkymų programa ir buvo pagrindinė Roppo ir Tarybos kolizijos priežastis.

Teiginys nenaujas. 1925 metais Šaulys Gabrio ir Voldemaro teismo procese užsiminė, jog baronas mėgino išsukti dvarininkus nuo žemės reformos⁹⁵. Visa tai panėšėtų į tiesą, jei Taryba tuo metu būtų turėjusi tokios reformos programą. Net socialistai, prieš kuriuos visų pirma buvo nukreipti Roppo skundai, tik nuo 1918 metų vidurvasario nedrąsiai ėmėsi apie ją rašyti, irgi, beje, ne be „pagalbos“ iš šalies⁹⁶. Aišku tuo metu buvo tik tiek, kad apskritai agrarinių pertvarkymų nepavykę išvengti. Tam, beje, pritarė pats Roppas⁹⁷.

Neabejotinai dirbtinai pučiama „žemės“ problema, matyt, Roppo galva, turėjo tapti argumentu ne kartą ragintai dvarininkų konsolidacijai. Konsolidacijai, galėjusiai gelbėti ne tik nuo eventualios žemės reformos, bet kartu tapti sąlyga, leidžiančia laiduoti šio luomo politinį svorį Lietuvoje. Savo ruožtu agitacija už personalinę uniją buvo kaip priedanga kontaktams su dvarininkais ir galėjo pagreitinėti Tarybos pasiryžimą rinkti monarchą (Urachas niekam nebuvo paslaptis), kartu ... atsikratyti radikalais.

Jau gegužės pabaigoje dienos šviesą išvydo Lietuvos dvarininkų deklaracija, kurioje išsakytas „griežtas reikalas dalyvauti Lietuvos valstybės statymo darbe“⁹⁸. Deklaracijoje buvo smulkiai išdėstyta dvarininkų pozicija Lietuvos politiniais, ūkiniais, tautiniais bei bažnytiniais reikalais. Pasisakyta už konstitucinę valstybės valdymo formą, tikybos, spaudos, žodžio, susirinkimų, draugijų laisvę ir asmens neliečiamybę, už visų tautinių, tikybinių ir luominių privilegijų panaikinimą, už Katalikų bažnyčios paskelbimą valstybine. Žadėta rūpintis žemės ūkio gerinimu, pirmiausia kelti mažojo ūkio našumą, siūlyta išdalinti valstiečių banko, valdžios ir stačiatikių dvasininkijos žemes, įkurti specialų žemės banką. Anoniminis Adel, *Darbo Balse* komentavęs šią deklaraciją, atkreipė skaitytojų dėmesį į dvarininkų siekį prijungti už Lietuvos Brastoje nubrėžtos sienos likusias Minsko, Mogiliovo, Vitebsko gubernijas. Adel neabejojo, kad tuo patvirtinamos dvarininkų istorinės Lietuvos atgaivinimo aspiracijos⁹⁹.

Istorinės Lietuvos vizija buvo artima ne tik dvarininkams. Nesvėtima ši idėja buvo ir Juozui Gabriui¹⁰⁰. Tiesa, LIB' o vedėjas, artimai bendradarbiaudamas su Ukrainiečių biuro Šveicarijoje vadovu gra-

fu Mykolu Tiškevičiumi, nuo 1918 metų pradžios puoselėjo Lietuvos-Ukrainos federacinės valstybės sukūrimo planus¹⁰¹. Su jais buvo supažindintas ir Roppas¹⁰², pasak Olšausko, taip pat troškęs „didelės Lietuvos“¹⁰³. Po Ukrainos nepriklausomybės pripažinimo ryškėjantys jos priklausomumo Vokietijai kontūrai lyg ir neprieštaravo barono siekiamam Lietuvos prišliejimui prie Reicho. Bet koku atveju pozityvus Lietuvos dvarininkų nusistatymas dėl krašto valstybingumo galėjo tapti nemaža paspirtimi projektams įgyvendinti.

Birželio pradžioje Roppas jau buvo Lietuvoje. Kaune jis bandė įsteigti Vokiečių-lietuvių draugijos skyrių, pasinaudodamas Hindenburgo žemės reformos Kurše atgarsiais, mėgino suvienyti dvarininkus bei pritraukti klerikalus į Tvarkos partiją, stengėsi iškelti į okupacinės administracijos steigiamus beiratus savo žmones¹⁰⁴. Su nerimu Tarybos posėdžiuose buvo konstatuota, kad baronas ruošia dirvą Tarybai pašalinti. Tiesa, būta ir kitų nuomonių. Smetona, pavyzdžiui, teigė, kad „su dvarininkais būtų visai neblogai susidėti, juolab grįžtą iš Rusijos „realingieji“ dvarininkai „orientuojasi į mus“¹⁰⁵. Atrodo, dirva tokiam „susidėjimui“ buvo aktyviai ruošiama.

Liepos 18 dieną Kaune Roppo iniciatyva surengtoje konferencijoje, dalyvaujant dvarininkijos ir Tarybos atstovams, buvo svarstomi, kaip pranešė *Darbo Balsas*, Lietuvos ūkio atkūrimo klausimai¹⁰⁶. Baronas siūlė steigti sąjungą Lietuvos valstybei išplėsti ir pateikė jos statuto projektą. Projekte buvo skelbiama, kad sąjungos tikslas – suvienyti jėgas, remiančias Lietuvos valstybę, siekti jos valstybinio, kultūrinio, ekonominio tarpimo, karo nuostolių atlyginimo. Pripažinta teisė būti sąjungos nariu kiekvienam, siekiančiam minėtų tikslų. Nu-

⁹⁵ I. Didžiulis, „Įdomi byla“, *Lietuvis*, 1925, liepos 24, nr. 29, p. 7.

⁹⁶ A. Žampanis, „Kaimo bėžemiai“, *Darbo Balsas*, 1918, liepos 11, nr. 28; Juodvarnis, „Kumečio Balsas“, *Darbo Balsas*, 1918, liepos 19, nr. 29.

⁹⁷ E., „Iš laikraščių“, *Darbo Balsas*, 1918, spalio 17, nr. 40.

⁹⁸ Adel, „Lietuvos dvarininkai irgi ruošiasi Lietuvą statyti“, *Darbo Balsas*, 1918, birželio 13, nr. 25.

⁹⁹ *Ibid.*, 1918, birželio 20, nr. 26.

¹⁰⁰ J. Gabrys, *Kokia autonomija Lietuvai reikalinga? (Autonomija ar savivalda)*. Chicago, 1914.

¹⁰¹ Raport E. Ligockiego. Berno, dnia 15 lutego 1918. Sprawy litewskie i ukraińskie, LMAB RS, f. 79, s. v. 863, l. 1.

¹⁰² J. Gabrio laiškas M. Tiškevičiui, 1918, liepos 15, VUB RS, f. 155, s. v. 197, l. n.

¹⁰³ I. Didžiulis, „Įdomi byla“, *Lietuvis*, 1925, liepos 17, nr. 28, p. 5.

¹⁰⁴ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 268.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 270, 273.

¹⁰⁶ P. Ž., „Iš dvarininkų judėjimo“, *Darbo Balsas*, 1918, rugsėjo 12, nr. 3.

matyta sąjungos struktūra: vyriausiasis komitetas, priežiūros taryba, prezidento ir generalinio sekretoriaus postai, trijų–septynių narių specialiosios komisijos, septynių asmenų sąjungos delegacijos kiekviename apskrityje ir mieste, turinčiame daugiau kaip 20 000 gyventojų. Vietinės organizacijos privalėjo periodiškai siųsti ataskaitas apie padėtį provincijoje, ištraukti į taupomųjų kasų, kooperatyvų steigimą. Planuota leisti savo spaudos organą, pasisakyta už aktyvų bendradarbiavimą su vokiečių administracija¹⁰⁷. Roppas Tarybos atstovus supažindino ir su alternatyviu – Ekonominio ir kultūrinio Lietuvos vystymo sąjungos – statuto projektu. Skirtingai nei pirmajame, čia buvo akcentuota, kad: 1) sąjunga neužsiims politika, telks dėmesį tik į ekonomikos bei kultūros problemas, 2) trečdalį vykdomojo komiteto narių sudarys dvarininkai, 3) bus suteikta teisė posėdžiuose kalbėti gimtąja kalba¹⁰⁸.

Liepos 19 dieną Smetona, Šaulys, Petrulis, Dambrauskas, Purickis ir Januševičius įteikė baronui oficialų atsakymą, kuriame pabrėžė, kad projektuojamoji sąjunga „kaip tokia tiek politiškai, tiek ekonominiu žvilgsniu ineina į Lietuvos Valstybės Tarybos funkcijų sritį, todėl jos įsteigimas negali įvykti be atatinamos tų statutų akceptacijos iš Tarybos pusės“¹⁰⁹.

Konsultacijas pratęsė bendra komisija (Stašinskas, Tūbelis, Vizbaras, Tiškevičius, Wagneris ir Roppas), turėjusi paruošti abiem pusėms priimtinius statutus. Pirmieji komisijos posėdžiai liepos 24 ir 29 dienomis rezultatų nedavė. Tada dvarininkai tiesiogiai kreipėsi į Tarybos prezidiumą ir rugpjūčio 5 dieną komisijos susitikime bandė įtikinti Tarybos atstovus, kad su Smetona ir Šauliu „pasiekta vieninga nuomonė“. Po pertraukos atnaujinus posėdį, dvarininkams prezidiumo vardu buvo paaiškinta, kad „negali būti ir kalbos apie pritarimą statutams esamoje redakcijoje“¹¹⁰. Nuspręsta nukelti derybas.

Jas nevienareikšmiškai vertino Tarybos nariai. Petro Klimo įsitikinimu, Roppas bandė sudaryti kitą tarybą, paslėptą po ūkio draugijos pavaldumu¹¹¹. Stasys Šilingas apkaltino prezidiumą nedovanotinu „svyravimu“, susiejęs pasitarimus su lietuvių–lenkų 1918 metų birželio 28 dienos sutartimi¹¹². Nepaisant opozicijos, susitikimai su barono šalininkais vyko visą rugpjūčio mėnesį¹¹³. Tačiau, atrodo, susitarti nepavyko.

Rugpjūčio 22 dieną Kaune buvo įsteigta Lietuvos žemės savininkų sąjunga. Organizacinė komisija (F. von der Roppas – pirmininkas, C. Benermannas, Aniulis, J. Kibortas, Aleksandras ir Alfredas Tiškevičiai, M. Sruogis, K. Žvegžda, K. Wagneris, Žemaitis) pasirū-

pino ne tik paskelbti įstatus, bet ir gauti okupacinės administracijos pritarimą sąjungos veiklai. Planuota atstovauti kraštui ir plėtoti Lietuvos ūkį, užmegzti artimus ryšius su Vokietijos ūkinėmis organizacijomis, prisidėti sprendžiant žemės klausimą. Pasisakyta už Lietuvos nepriklausomybę, sykiu akcentuotas nepolitinis sąjungos pobūdis¹¹⁴. Kiek vėliau Friedrichas von der Roppas pareiškė, kad su naująja organizacija sutiko bendradarbiauti Lietuvos Taryba, o A. Tiškevičius paneigs gandus apie Tvarkos partijos, kaip „didžlenkių“ interesų gynėjos, išikūrimą po sąjungos skraiste ir patikins esąs lojalus Lietuvos valstybei¹¹⁵.

Savo ruožtu Tarybai „per Varšuvą“ tapo žinoma, kad rugsėjo 2–3 dienomis Berlyne vykusiamе pasitarime vokiečių valdžios viršininkas prie Lietuvos karo gubernatoriaus Tiessleris pranešė, jog Friedrichas von der Roppas ir A. Tiškevičius pasižadėjo siekti Lietuvos unijos su Vokietija. Berlyne nuspręsta sąjungą „traktuoti gana šaltai“, laikyti kaip rezervą prieš Tarybą, patenkinti jos pageidavimą tik su jos sutikimu išpildyti vokiečių reikalavimą – trečdalį dvarų žemės paskirstyti Lietuvos valstiečiams, Rusijos vokiečiams katalikams ir, suprantama, vokiečiams kolonistams iš Vokietijos. Be to, nutarta dvarininkus „gąsdinti“ Lietuvos valstiečių pavojumi¹¹⁶.

¹⁰⁷ Statuten des Verbandes zur Entwicklung des Litauischen Staates, LMAB RS, f. 255, s. v. 1039, l. 5–10.

¹⁰⁸ Statuten des Verbandes zur ökonomischen und kulturellen Entwicklung Litauens, LMAB RS, f. 255, s. v. 1039, l. 11–18.

¹⁰⁹ A. Smetonos, K. Šaulio, A. Petručio, J. Purickio, A. Dambrausko, prel. Januševičiaus pareiškimas, LMAB RS, f. 255, s. v. 1039, l. 2.

¹¹⁰ Ginčų dėl statutų tarp dvarininkų ir Lietuvos Tarybos protokolas, 1918, rugpjūčio 5, LMAB RS, f. 179, s. v. 255, l. 1.

¹¹¹ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 290.

¹¹² *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*, p. 341. Kalbama apie A. Voldemaro ir A. Ronikieriaus sutartį. Taryba išsipareigojo pripažinti ir gerbti lenkų tautinės mažumos teises Lietuvoje. Lenkai atsisakė pretenzijų į Vilnių bei pažadėjo nutraukti antilietuvišką propagandą. Žr. A. Voldemaras, *Raštai*, Chicago, 1973, p. 218; W celu trwałego zabezpieczenia bytu [...], LMAB RS, f. 279, s. v. 254, l. 1; Raštas A. Ronikieriui, LMAB RS, f. 279, s. v. 256, l. 1.

¹¹³ A. Smetonos laiškas karinės valdžios viršininkui, 1918, rugpjūčio 22, LMAB RS, f. 255, s. v. 995, l. 54.

¹¹⁴ P. Ž., „Iš dvarininkų judėjimo“.

¹¹⁵ „Ką vienas Lietuvos bajoras mano apie lietuvių politiką“, *Dabartis*, 1918, rugpjūčio 27, nr. 121.

¹¹⁶ Iš tikrų šaltinių pro Varšuvą gaunu žinoti štai ką [?(nepasirašytas) pranešimas Lietuvos Tarybai], LMAB RS, f. 255, s. v. 1039, l. 21–22.

Su tokia informacija Tarybos delegacija išvyko į eilinę Lietuvių konferenciją Lozanoje (rugsėjo 5–15 dienomis). Paskui ją *incognito* Šveicarijoje pasirodė ir Roppas. Manoma, kad per konferenciją su baronu periodiškai konsultuodavosi Gabrys. Galų gale tai tapo viena iš priežasčių, sukėlusių aštrius lietuvių politikų tarpusavio susidūrimus¹¹⁷.

Roppas bandė sušvelninti situaciją. *Das neue Litauen* puslapiuose jis prisipažino kovojęs prieš Tarybos socialistus, vedusius kraštą į anarchiją. Tačiau dabar, tvirtino baronas, to nėra ir Taryba taisosi tiek socialiniu, tiek tautiniu atžvilgiu. Neužmiršo straipsnio autorius pagirti monarcho išrinkimo bei priimtos „taikios, įmanomos konstitucijos“¹¹⁸. Matyt, Roppas vis dar tikėjosi surasti bendrą šneką su okupuoto krašto lietuvių veikėjais, nes ir permainos Vokietijoje (į valdžią ten atėjo liberalo Maxo von Badeno vyriausybė) teikė vilties sulaukti Reicho politikos okupuotuose kraštuose pokyčių.

Spalio 4 ir 7 dienomis drauge su Pauliu Schiemannu, Pabaltijo vokiečiu, artimu liberalinei-demokratinei grupei, baronas įteikė Reichstago deputatams ir kancleriui memorandumus dėl „pakraščių valstybių“ („Randstaaten“). Vokietijos politikai buvo raginami nepalikti Baltijos valstybių Rusijai, neatitraukti iš čia karinių pajėgų, suteikti šioms valstybėms laisvę susiorganizuoti, perduoti šių kraštų reikalus iš Reicho vidaus reikalų ministerijos į Užsienio reikalų ministerijos žinią, sudaryti specialias komisijas, kurios rūpintųsi atstovybių steigimu (Lietuvos siūlyta papildyti Tarybą), kurti ministerijas su vadovaujančiais vokiečių patarėjais, formuoti vietinę miliciją, gaivinti savivaldybes, paleisti internuotus politinius kalinius¹¹⁹.

Tuo tarpu pastangas sudaryti vyriausybę suaktyvino ir Lietuvos Taryba. Dar 1918 metų rugpjūčio 30 dieną Berlyne jos delegacija įteikė kancleriui skirtą memorandumą dėl padėties Lietuvoje, kuriame prašė pašalinti okupacinės valdžios daromas kliūtis vyriausybei organizuoti. Spalio pradžioje Antanas Smetona perdavė Maxui von Badenui visą Lietuvos valstybingumo atkūrimo planą. Kartu buvo protestuota prieš Roppo ir Schiemanno mėginimus kalbėti lietuvių, latvių, estų vardu, griežtai pareiškiant, kad su baronu dėl jo „ne visuomet vienprasmės rolės“ nutraukiami bet kokie santykiai¹²⁰.

Protestas Roppo nesustabdė. Su Berlynan atvykusiais A. Tiškevičiumi, M. S. Kossakovskiu, M. Plateriu, Radvila ir kitais spalio 15 dieną baronas įkūrė „Rytų Europos sąjungą tautų sąjungai steigti“. Planuota su jos pagalba padėti Rusijos tautoms pasiekti savarankiškumą ir patekti į Tautų Sąjungą¹²¹. O spalio 16 dieną Roppas įteikė

Vokietijos vyriausybei dar vieną memorandumą, siūlydamas sukviesti žymiausius Lietuvos veikėjus ir iš jų sudaryti vyriausybę¹²². Tačiau, kai spalio 20 dieną Maxas von Badenas davė Tarybai leidimą organizuoti vyriausybę, paaiškėjo, jog baronui savo sumanymų realizuoti nepasisėks. Roppas buvo priverstas nusileisti. Tarybos delegacijos ir barono šalininkų susitikime pastarieji „su visu kuo jau [su]tiko“¹²³.

Spalio 22 dieną jis nutraukė *Das neue Litauen* leidimą, atsisveikinimo žodyje užsiminęs, jog tą nulėmė lietuvių tarpusavio problemos, betgi prižadėjo tarnauti Lietuvai „nė kiek nesikišant į jos vidaus reikalus“¹²⁴.

Atrodo, baronas savo pažadų nevykdė. Pirmuose pirmosios Lietuvos vyriausybės narių sąrašuose figūravo ir jo šalininko A. Tiškevičiaus – žemės ūkio ministro – pavardė¹²⁵. Lapkričio 6 dieną Tarybos atstovai (J. Alekna, V. Nagevičius, L. Noreika) vedė derybas su P. Malinskiu ir A. Tiškevičiumi dėl Valstybės Tarybos ir vyriausybės sudėties išplėtimo¹²⁶. Lapkričio 14 dieną Tarybos prezidiumas priėmė Kauno gubernijos dvarininkų deputaciją (M. Jaloveckį, E. Kudrevičių, J. Gruževskį), kuri dvarininkų suvažiavimo vardu pareiškė esanti už Lietuvos nepriklausomybę ir mananti dėtis bendran darban. Be to, informuota, kad įsteigtas siekiantis tokių pačių tikslų dvarininkų komitetas Vilniuje (M. S. Kossakovskis, A. Meysztowiczius, S. Montvila, J. Kibortas, grafas L. Łubienskis, M. Plateris, S. Kognovickis ir kiti)¹²⁷.

¹¹⁷ F. von der Roppo telegrama J. Gabriui, 1918, rugsėjo 17, VUB RS, f. 155, s. v. 197, l. n.; P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 298; I. Didžiulis, „Įdomi byla“, *Lietuvis*, 1925, liepos 10, nr. 27, p. 9.

¹¹⁸ E., „Iš laikraščių“.

¹¹⁹ M. Urbšienė, „Vokiečių karo meto spauda...“, t. 7, p. 193; H. Rimscha, „Die Politik Paul Schiemanns während der Begründung der Baltischen Staaten im Herbst 1918“, *Zeitschrift für Ostforschung*, 1956, Heft 1, S. 71–72.

¹²⁰ „Lietuvių pareiškimas“, *Lietuvos Aidas*, 1918, spalio 17, nr. 108; *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*, p. 362.

¹²¹ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 298; H. Rimscha, „Die Politik Paul Schiemanns...“, S. 75–76.

¹²² E. Demm, „Friedrich von der Ropp...“, S. 42–43.

¹²³ P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 299.

¹²⁴ M. Urbšienė, „Vokiečių karo meto spauda...“, t. 7, p. 196.

¹²⁵ „Das erste litauische Ministerium“, *Litauen*, 1918, November 15, nr. 11, S. 347.

¹²⁶ 1918 metų lapkričio 6 dienos derybų protokolai, LMAB RS, f. 255, s. v. 1039, l. 19.

¹²⁷ Lietuvos Tarybos Prezidiumo 1918 metų posėdžių protokolai, 32 protokolai, 1918, lapkričio 14, LMAB RS, f. 316.

Tačiau vėliau kontaktai nutrūko. Vis aktyvesni Vilniaus lenkai endekai, betarpiški jų ryšiai su Kauno ir Vilniaus dvarininkų komitetais bei atviras jų favorizavimas iš vokiečių pusės negalėjo nekelti Tarybos įtarimo¹²⁸. Tokiai kontaktų baigčiai turėjo įtakos ir okupacinės valdžios cenzoriaus, Prūsijos lietuvio Jurgio Aukštuolaičio¹²⁹ perduota Tarybai Vokietijos pasiuntinio Šveicarijoje barono Gisberto von Rombergo telegrama Matthiasui Erzbergeriui, kurioje Roppas ir Gabrys įvardyti Rudolfo bei Kaufmanno slapyvardžiais¹³⁰. Be to, atvykę iš Berlyno Kazys Bizauskas ir Juozas Purickis pranešė, kad baronas Berne lanko Antantės pasiuntinybes ir stengiasi diskredituoti Lietuvos Tarybą. Lietuviai suskato paralyžiuoti Roppo pastangas. Voldemaras įteikė Prancūzijos ir Anglijos pasiuntiniams Šveicarijoje memorandumus, kuriuose, be kita ko, charakterizavo baroną ir Gabri kaip vokiečių agentus. Pagalbos kreiptasi ir į Erzbergerį¹³¹. Šis privertė Roppą atsistatydinti iš Vokiečių–lietuvių draugijos generalinio sekretoriaus pareigų, o Užsienio reikalų ministerijoje pareikalavo atsakyti barono paslaugų¹³². Bet Roppą ne taip lengva buvo įveikti.

EPILOGAS

Kartu su Gabriu baronas planavo dabar dar ir su Antantės parama pasiekti to, kas iki šiol jiems nepavyko. 1919 metų pirmojoje pusėje baronas, naudodamasis LIB'o vedėjo pažintimis su prancūzų veikėjais, mėgino su Prancūzijos karinės misijos pagalba sutvirtinti savo padėtį Lietuvoje. Į akciją buvo įtrauktas ir Friedricho von der Roppo brolis Williamas, savo ruožtu palaikęs ryšius ne tik su prancūzais, bet ir su anglais. Sumanymo nepavyko įgyvendinti, nes kai kurie Antantės šalių politikai laikė baroną Vokietijos agentu¹³³.

Tada Roppas ir Gabrys pasirinko kitą kelią – valstybinį perversmą. Planuota su Cordto von Brandis vadovaujamos Pabaltijo vokiečių savanorių kariuomenės bei savo šalininkų Kaune paspirtimi išlaisvinti laikinąją Lietuvos sostinę iš tuo metu turėjusių ją užgrobti POW sąmokslininkų rankų. Kaip žinia, POW akciją lietuviams pavyko likviduoti. Automatiškai žlugo Roppo ir Gabrio planai¹³⁴, nors perversmo idėjos neatsisakyta. Šį kartą jų žvilgsnis nukrypo į Pavėlą Bermondą-Avalovą.

1919 metų rugsėjo 25 ir 28 dienomis Purickis iš Berlyno pasiuntė Lietuvos vyriausybei raportus, kuriuose pranešė apie Roppo ir Gabrio derybas su V. Biskupskiu (Bermondto „Vakarų vyriausybės“ ka-

ro ministru) dėl militarinės pagalbos perversmui. Pasak Purickio, derbose sutarta, kad bermontininkai padės nuversti esamą Lietuvos valdžią ir sudaryti naują kabinetą, kuriame Gabrys taps premjeru, o baronas – finansų ministru. Už tai žadėta finansiškai išlaikyti Bermondto armiją Lietuvoje, prisidėti prie kovos su bolševikais ir padėti kraštui užmegzti federacinius santykius su Rusija. Lietuvos atstovas Vokietijoje, nors ir pripažino sąmokslininkus visada buvus utopistais, vis dėlto atkreipė dėmesį į tai, kad šie turi nemažą būrį šalininkų Kaune ir tuo kelia visiškai realią grėsmę¹³⁵.

Tuo tarpu Roppas spalio pradžioje išvyko į Šiaurės Lietuvą. Čia paaiškėjo, kad pulkininko Virgoličiaus vadovaujami bermontininkai aiškiai per silpni žygiui į Kauną. Be to, prieš juos puolimą pradėjo ir lietuvių kariuomenė. Eilinis perversmo bandymas nepavyko.

Net ir po šios nesėkmės Roppas su Gabriu kreipėsi į anglus ir prancūzus, bet bergždžiai.

1920 metų pradžioje baronas vėl mėgino atvykti į Lietuvą. Nors Lietuvos užsienio reikalų ministerija neišdavė paso, tačiau atvykimui neprieštaravo. Tiesa, pareikalauta paaiškinti savo vaidmenį Bermondto avantiūroje¹³⁶. Roppas dar 1919 metų pabaigoje buvo paruošęs pateisinamuosius dokumentus ir nedelsiant juos, adresuotus Purickiui, įteikė Lietuvos atstovybei Berlyne. Sužinojęs, jog Purickio nėra Kaune, paprašė išsiuntimą sulaikyti¹³⁷. Dokumentai pateko į Kauną tik 1920 metų pabaigoje. Juose baronas teigė (kalba netaisyta) „1) kaip tik aš pirmas kalbas išgirdau apie jų [bermontininkų – R. L.] planus, viską, tik galėjau, dariau juos sunaikinti; 2) aš dariau

¹²⁸ A. Voldemaro laiškas J. Šauliui, 1918, lapkričio 28, A. Voldemaras, *Raštai*, Chicago, 1983, p. 681.

¹²⁹ Pirmoje laikinojoje Lietuvos vyriausybėje J. Aukštuolaitis užėmė A. Voldemaro partarejo vidaus reikalams pareigas. Vėliau dalyvavo POW sąmokslininkų veikloje.

¹³⁰ Iš V. Mirono atsiminimų, LMAB RS, f. 205, s. v. 229, l. 3; Telegramos tekstą žr.: LCVA, f. 383, ap. 3, b. 18, l. 161 ir kiti.

¹³¹ *Spekuliacinio kapitalo valdžioje*, Vilnius, 1976, p. 21–23.

¹³² E. Demm, „Friedrich von der Ropp...“, S. 44.

¹³³ J. Gabrio laiškas J. Pelissier'ui ir F. Boullon'ui, 1919, vasario 24, VUB RS, f. 155, s. v. 175, l. n.; E. Demm, „Friedrich von der Ropp...“, S. 45.

¹³⁴ E. Demm, „Friedrich von der Ropp...“, S. 48–50.

¹³⁵ J. Purickio pranešimai M. Sleževičiui ir A. Voldemarui, 1919, rugsėjo 25 ir rugsėjo 28, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 18, l. 165, 167; A. J., „Kreivais keliais“, *Lietuvis*, 1925, birželio 26, nr. 25.

¹³⁶ J. Purickio laiškas F. von der Roppui, 1920, sausio 21, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 18, l. 8.

¹³⁷ Gailiaus laiškas J. Purickiui, 1920, gruodžio 2, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 18, l. 1.

kelionę su Chappey¹³⁸, mėginant nelaimę sutrukdyti; 3) aš tuojau kaip Lietuvai grėsė bėda su visom man stovinčiom sylom giniau sava kraštą ir prinešiau nuo didelės nelaimės; 4) aš visus mano atsinešimus Vokietijai ir Antantei, kad Lietuva taip greit kaip galima nuo blogo paliuosuoti; 5) aš tuojau kaip tik stojau vieton, daviau žinoti lietuviškai valdžiai ir ieškojau su ja atsinešimų. Jeigu atsinešimai nestojo, tai tas gulėjo ant aštru atsakymu, katruos aš gavau.“ Net plačiai dokumentais pagrįsti Roppo teiginiai Lietuvos valdžios neįtikino¹³⁹. Jis patyrė fiasko.

Friedrichas von der Roppas liko Berlyne. 1921 metais įkūrė slapta „Baltijos“ ordina, vėliau dirbo Vokietijos užsienio reikalų ministerijoje, po to tapo evangelikų jaunimo grupės vadovu. Mirė Bad Godesberge 1964 metų vasario 21 dieną.

„Tipas apskritai labai dar įtariamas, bet reikalingas.“ Taip baroną savo dienoraštyje apibūdino Petras Klimas. Neabejotinai Roppo veikla suteikė nemaža svarbių impulsų lietuvių politikai (jis ir įvairių lietuvių politinių centrų tarpininkas, ir lietuvių reikalų „protekcioniuotojas“, ir Lietuvos vardo propaguotojas) ir tam tikrais periodais betarpiškai jai darė įtaką. Nežiūrint į tai, galų gale jo veikla tapo destruktivi. Net būdamas Reicho užsienio reikalų ministerijos bei už jos nugaros „stovinčiųjų“ bendradarbiu ir kolega, vienas riboto Lietuvos savarankiškumo koncepcijos koautorių nesumodeliavo tolesnės įvykių raidos.

Galime sutikti su Demmu, kad Roppo veiklos tragedija buvo jo nesugebėjimas pereiti nuo subtilios karo diplomatijos prie partinio vidaus politikos darbo. Ir vis dėlto vargu ar barono norai sutrukdyti žemės reformą paaiškinami jo klasiniais interesais¹⁴⁰. Juk „žemės reforma“, regis, buvo tik vienas iš kelių siekti Lietuvos tautos konsolidacijos.

¹³⁸ Prancūzijos misijos Berlyne narys.

¹³⁹ Žr. LCVA, f. 383, ap. 3, b. 18, l. 12.

¹⁴⁰ E. Demm, „Friedrich von der Ropp...“, S. 56.